

Michał Mordań

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: m.mordan@uwb.edu.pl
ORCID: 0000-0002-5709-3469

**Прозвішча *Чыквін*: да паходжання і прэзентацыі
ў метрыкальных кнігах праваслаўнага прыхода
ў Дубічах Царкоўных (1843–1914)**

**The Surname *Czykwin*: Notes on its Origin and Presence
in the Registers of the Orthodox Parish
in Dubicze Cerkiewne (1843–1914)**

ABSTRACT

The study presents proposals to explain the etymology of the surname *Czykwin* and the presence of this anthroponym in baptismal, marriage and death records in the Orthodox parish in Dubicze Cerkiewne in the years 1843–1914. The relevance of the discussed topic results from the lack of an answer to the question about the origin of this surname on the one hand, and on the other hand, it is to commemorate the professor, poet, prose writer and translator Jan Czykwin (1940–2022), born in Dubicze Cerkiewne, in connection with the 85th anniversary of his birth which happens to be in 2025. In the first part of the article, the main emphasis was placed on the etymological and semantic aspect. An attempt was made to derive the genesis of the surname *Czykwin* based on the findings of other researchers and on the basis of the available lexicographic studies. In the second part, a synchronic analysis of factual material excerpted from the parish registers was conducted, including the statistical and descriptive method. The number of bearers of the surname in the examined parish records was determined, selected demographic and sociolinguistic facts were presented, and attention was drawn to the peculiarities of the spelling of the forms of names and patronyms of bearers of the surname *Czykwin*.

Keywords: onomastics, anthroponymy, surnames, Czykwin, Podlasie, Dubicze Cerkiewne, parish registers

1. Уводзіны. Размяшчэнне прозвішча Чыквін на тэрыторыі Польшчы ў канцы XX і ў другой дэкадзе XXI стагоддзя

Згодна з дадзенымі слоўніка Казімежа Рымута¹, апрацаванага на аснове матэрыялаў Урадавага інфармацыйнага цэнтра PESEL, у канцы 1990 года прозвішча Чыквін (*Czykwin*) насіла ў Польшчы 240 асоб, з чаго аж 208 з тэрыторыі былога Беластоцкага ваяводства. Астатнія асобы жылі ў Еленягурскім (8 носьбітаў), Замойскім (7), Катавіцкім (5), Варшаўскім, Кашалінскім (па 4), Быдгашчскім, Гданскім, Альштынскім і Пятркоўскім (па 1) ваяводствах. Апрача таго, у цытаваным лексіконе аднатавана прозвішча ў форме *Czikwin* з аднакратным пасведчаннем (у Беластоцкім ваяводстве)². Ноўшая база дадзеных, якой з'яўляецца *Інтэрнэт-слоўнік прозвішчаў у Польшчы*, створаны калектывам даследчыкаў Інстытута польскай мовы ПАН на аснове рээстра PESEL 2014 года, акрэслівае колькасць носьбітаў прозвішча *Czykwin* на 199 асоб (102 жанчыны і 97 мужчын). Пераважная большасць, або 174 асобы, жыве на абшары Падляшскага ваяводства, найбольш у Гайнаўскім (108 асоб), Беластоцкім (40) і Бельскім (26) паветах. У межах Гайнаўскага павета жыхары з разгляданым прозвішчам прапісаны на тэрыторыі гміны Гайнаўка (50 асоб; гарадская і сялянская гміны разам), Дубічы Царкоўныя (30), Чаромха (15) і Кляшчэлі (13). Калі размова пра Бельскі павет, то ў гэтым выпадку трэба мець на ўвазе гміну Бельск Падляшскі (19; гарадская і сялянская гміны разам) і Орля (7)³.

Улічваючы гэтыя вызначэнні геаграфічна-статыстычнага характару, можна канстатаваць, што прозвішча Чыквін выступае амаль выключна на Падляшшы⁴, галоўным чынам – не прымаючы ў разлік Беластока – на Гайнаўшчыне і Бельшчыне.

¹ K. Rymut, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 2, Kraków 1992, s. 318.

² Тамсама, с. 293.

³ B. Czopek-Kopciuch, H. Górny, M. Magda-Czekaj, E. Palinciuc-Dudek, K. Skowronek, E. Supranowicz, *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*, IJP PAN, Kraków (б.д.), <https://nazwiska.ijp.pan.pl/haslo/show/name/CZYKWIN> [доступ: 28.02.2025].

⁴ Тамсама.

Фат. 1. Геаграфія прозвішча Чыквін на тэрыторыі Польшчы ў другой дэкадзе XXI стагоддзя (на аснове рээстра PESEL 2014 года)

Крыніца: В. Czopek-Korciuch, Н. Górny, М. Magda-Czekaj, Е. Palinciuc-Dudek, К. Skowronek, Е. Supranowicz, *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*, IJP PAN, Kraków [анлайн], <https://nazwiska.ijp.pan.pl/haslo/show/name/CZYKWIN> [доступ: 28.02.2025].

2. Да пытання аб паходжанні прозвішча Чыквін

Нягледзячы на шматлікія даследаванні ў галіне гістарычнай і сучаснай антрапаніміі польска-беларускага памежжа, якія вядуцца на працягу многіх гадоў, генезіс разгляданага антрапоніма дагэтуль не вызначаны.

Калектыў мовазнаўцаў з Інстытута польскай мовы ПАН адносіць прозвішча Чыквін да групы няясных, адначасова прапануючы гіпотэзу, згодна з якой гэты онім – чужога паходжання і ён можа быць ператвораным на польскамоўным грунце ням. складаным імем *Sigwin* (са старагерм. *Sig-* ‘перамога’ + *-wini* ‘сябар, прыяцель’)⁵. Можна хіба згадзіцца з аўтарамі *Інтэрнэт-слоўніка...*, што гэта толькі меркаванне з невялікай доляй праўдападобнасці.

Магчыма, прозвішча Чыквін трэба суадносіць з ап. *сука́с/чыка́ць/чыка́ць/чыка́ти*, прычым, улічваючы фанетычныя прыкметы, належыць накіроўвацца больш да ўсходнеславянскіх моў, пар. бел. *чыка́ць* ‘утвараць кароткія, рытмічныя гукі, якія перыядычна паўтараюцца (звычайна пра механізмы)’; ‘разм. хутка, з рэзкім, кароткім гукам

⁵ Тамсама.

рэзаць, сячы і пад.⁶, укр. *чикати* ‘різати ножицями, ножом і т.ін.’; ‘видавати короткі уривчасті звуки «чик», «чик»’⁷, рас. *чикать* ‘разг. производит короткие, ритмически повторяющиеся звуки «чик», «чик-чик»; действовать, производя эти звуки (о механизме, приборе), делать что-л., сопровождаемое такими звуками’⁸; ‘ударить, треснуть, бить палкою’; ‘резать и стричь ножницами вслух’⁹; магчыма таксама рас. *чикать* ‘бить’; ‘плести (рыболовные сети)’ (арханг., кемск., онежск.) < саам. норв. *čiktet, čivtan* ‘чинить сети’ < саам. к.[ольский] *čixte-* ‘латать, чинить’¹⁰.

Даследаванае прозвішча фіксуе Мікалай Бірыла, выводзячы яго з рэканструяванай ім асабовай назвы апелятыўнага (адмянушкавага) паходжання **Чыква*.

Туп.). Рус. у XV—XVI стст., укр. у XVII ст. *Чиж* (Туп.).
СРП *Чижов, Чижевич, Чижик, Чижиков, Чижков*

**ЧЫКАЛА.—Чыка́да*

**ЧЫКВА.—Чыкві́н. СРП Чиквин*

**ЧЫКІДА.—Чыкі́да*

**ЧЫКІЛЬ* ‘храмы, кульгавы’?, параўн. бел. *чыкіляць, чыкільгаць* ‘кульгаць, храмаць’ (БРС), параўн. рус. данск. *чикилят* ‘храмы, кульгавы’ (Мірт.). — *Чыкілёў; Чыкілёўскі. СРП Чикилёв*

Фат. 2. Прозвішча *Чыквін* (разам з прыведзеным гіпатэтычным этымонам **Чыква*), засфіксаванае ў манаграфіі М.В. Бірылы

Крыніца: М.В. Бірыла, *Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі*, Мінск 1969, с. 455.

На жаль, значэння этымона, г.зн. лексемы фармальна роўнай першапачатковаму антрапоніму, даследчык не тлумачыць¹¹. На думку

⁶ *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, рэд. К.К. Атраховіч, т. 5/2, Мінск 1984, с. 326.

⁷ *Словник української мови*, рэд. І.К. Білодід, т. 11, Київ 1980, с. 322.

⁸ *Большой толковый словарь русского языка*, рэд. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 2001, с. 1479.

⁹ Гл. больш у: В.И. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. 4, Санкт-Петербург—Москва 1882, с. 604.

¹⁰ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. IV, Москва 1987, с. 361–362.

¹¹ М.В. Бірыла, *Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі*, Мінск 1969, с. 455.

Міхала Кандрацюка, слова **czykwa* (**чыква*/**чиква*/**щывка* і г. д.) можа быць дыялектным, мабыць усходнеславянскім, акрэсленнем якойсьці расліны (фрукта, травы)¹², аднак на гэты момант назва з такім значэннем у даступных працах не знойдзена¹³. Не выключна таксама, што гэта фанетычны (дыялектны, мясцовы, распаўсюджаны і вядомы толькі на вузкай тэрыторыі) варыянт лексемы *тыква* ‘гарбуз’¹⁴.

Лексема *чиква* аднатавана ў рускамоўным *Слоўніку крымінальных тэрмінаў* са значэннем *чатыры* (*четыре*)¹⁵. Як здаецца, у гэтым менавіта сэнсе разглядае слова паяўляецца ў аповесці Веніяміна Аляксандравіча Каверына «Конец Хазы»¹⁶, кніжцы Аляксандра Уладзіміравіча Забусава «Калика переходжий»¹⁷ і рамане Сяргея Пятрова «Абсолютное программирование. Рекурсия»¹⁸.

¹² Інфармацыя, атрыманая ад праф. Міхала Кандрацюка ў лютым 2025 года.

¹³ На палях варта згадаць, што на сайце *Віртуальнага музея Айчыннай вайны Рэспублікі Татарстан* пералічваецца назва вёскі *Чиква* (з даданым пыталнікам) у якасці месца нараджэння аднаго з салдатаў (гл. *Виртуальный музей Великой Отечественной войны Республики Татарстан*, <https://tatfrontu.ru/cards?page=1592> [доступ: 26.03.2025]). Тапонім упамінаецца і сярод звестак пра гісторыю Барнаула пад датай 8.06.–25.07.1910 г.: «Родительский комитет при Барнаульском реальном училище устроил образовательную поездку [...] по маршруту: Урал, Волга, Кавказ и Крым. Маршрут путешествия: [...] по ж.д. до Батуми; по ж.д. в Чикву и обратно [...]» (*Хронология Барнаула 1*, сост. В.Д. Соколов, 2024, https://samlib.ru/s/sokolow_w_d/chrono_barnaul.shtml [доступ: 19.04.2025]).

¹⁴ Гл., напр., артыкул *тыква, тиква ў Гістарычным слоўніку беларускай мовы* (рэд. А.М. Булыка, вып. 34, Мінск 2014, с. 91, https://knihi.com/none/Histarycny_slounik_bielaruskaj_movy_zip.html#HSBM_34.pdf [доступ: 18.04.2025]).

¹⁵ *Весь сор в одной избе. Библиотека компромата. Часть 12: Феня. Словарь уголовных терминов*, https://web.archive.org/web/20240408162446/https://www.compromat.ru/page_24482.htm [доступ: 19.04.2025].

¹⁶ «[...] – Поднимай выше. / – На чикву? / Барин покачал головой и с большим вниманием начал рассматривать свои ногти. / – На пинжус? На сколько же, чорт побери?... Неужто... [...]» (В. Каверин, *Конец Хазы. Повести*, Ленинград 1926, с. 59, https://imwerden.de/pdf/kaverin_konets_khazy_1926_text.pdf [доступ: 19.04.2025]).

¹⁷ «[...] Чуть лучше. «Петух» – два-три. Следующий претендент на победу выбросил «чикву» – два-два. Ход дошел до Мизгиря. Бросок [...]» (А.В. Забусов, *Калика переходжий*, Москва 2020, <https://www.rulit.me/books/kalika-perehozhij-krivich-chast-2-litres-read-637923-21.html> [доступ: 19.04.2025] (с. 21)).

¹⁸ «[...] И он чикву круглых уже тогда отцынтовал из-за ношки, прикин? Во непруза чуваку! [...]» (С. Петров, *Абсолютное программирование. Рекурсия*, 2006, https://samlib.ru/p/petrow_s/ap2.shtml [доступ: 19.04.2025] (раздел 3)).

— А как шевелишь, на сколько дело ворочает?
На скирю стекленьких будет?

— Поднимай выше.

— На чикву?

Барин покачал головой и с большим вниманием начал рассматривать свои ногти.

— На пижжу? На сколько же, чорт поберет?..
Неужто...

Барин наклонился к нему через стол:

— На лондру стекленьких!

Фат. 3. Лексема *чиква* (у зн. *чатыры*), ужытая В.А. Каверыным у творы «Конец хазы»

Крыніца: В. Каверин, *Конец Хазы. Повести*, Ленинград 1926, с. 59, https://imwerden.de/pdf/kaverin_konets_khazy_1926_text.pdf [доступ: 19.04.2025].

Фразу з лексемай *чиква* (*на чикву*) пералічвае і Дзмітрый Сяргеевіч Ліхачоў у артыкуле, прысвечаным характарыстыцы мовы зладзеяў (зладзейскага арга)¹⁹. Таксама варта дадаць, што згаданы выраз ужыты ў некалькіх кнігах сучаснага аўтара фэнтэзі Яўгенія Аляксеевіча Грышаева ў якасці ўласнага імя героя²⁰.

Магчыма, генезісу шуканага ап. **чыква* / **чиква* (і адначасова тоеснага з ім оніма) трэба прыкмячаць у псл. **či-kvva*²¹ < **či-* (займеннік)²²

¹⁹ Д.С. Лихачев, *Черты первобытного примитивизма воровской речи*, «Язык и мышление» 1935, № III-IV, с. 85, <https://crecleco.seriot.ch/textes/Lixachev35.html> [доступ: 19.04.2025].

²⁰ Гл., напр., Е.А. Гришаев, *Атон. Королева на час*, 2018, <https://www.litres.ru/book/evgeniy-alekseevich-grishaev/aton-koroleva-na-chas-40937723/chitat-onlayn/?page=13> [доступ: 19.04.2025] (раздзел 27, с. 13); ён жа, *Невеста для друга*, 2017, <https://vse-knigi.org/bookread-593311/page-44> [доступ: 19.04.2025] (с. 44); ён жа, *Два короля*, 2017, <https://readli.net/chitat-online/?b=943287&pg=59> [доступ: 19.04.2025] (с. 59).

²¹ Гэтая інтэрпрэтацыя паходзіць ад к. філал. н. Аляксандра Уладзіміравіча Іваненкі (Олександра Володимировича Іваненко) – супрацоўніка Аддзела гісторыі ўкраінскай мовы і анамастыкі ў Інстытуце ўкраінскай мовы НАНУ.

²² Падрабязней гл. *Этимологический словарь славянских языков*, ред. О.Н. Трубачев, вып. 4, Москва 1977, с. 140, <https://etymolog.ruslang.ru/doc/essja04.pdf> [доступ: 19.04.2025]; *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, с. 197, <https://archive.org/details/slownik-praslowianski/slownik-praslowianski-2/page/196/mode/2up> [доступ: 19.04.2025].

+ **kʒva* (аддзеяслоўны назоўнік; гэта жа ад **kʒvati*)²³; пар. рас. *кивать*, бел. *ківаць*, укр. *кивати*, польск. *kiwać*, чэш. *koati* < першапачаткова ст.-сл. *кѡвати* ‘варушыць, шавяліць’²⁴.

Цікавую інфармацыю можна знайсці на адной з рускамоўных інтэрнэт-старонак, прысвечаных «значэнням» прозвішчаў:

Фамилия *Чиквин* образована от прозвища *Чиква*, которое восходит к украинскому диалектному слову *чиквати*, что в переводе на русский язык значит *резать ножницами, ножом*. Вероятно, такое прозвище относится к так называемым «профессиональным» именованиям, указывающим на род деятельности человека. Можно предположить, что предок Чиквиных был либо портным, либо мясником, либо парикмахером²⁵.

Старонка гэтая, на жаль, не мае навуковага характару, а адсутнасць якіх-небудзь спасылак на крыніцы загадвае падыходзіць да прэзентаванага зместу з вялікай асцярожнасцю. Згаданай лексемы не ўдалося пацвердзіць у даступных слоўніках і іншых дыялекталагічных лексіконах²⁶, таксама не фіксуюць яе слоўнікі ўкраінскай літаратурнай

²³ Гл. ап. **kyvati* ў *Праславянскім слоўніку* (*Słownik prasłowiański*, red. M. Jakubowicz, t. XI, Warszawa 2023, s. 209–210, <https://slowianie.3bird.pl/download/materialy/slowianie-materialy-sownik-praslowianski-11.pdf> [доступ: 19.04.2025]) і ў *Этымалагічным слоўніку славянскіх моў* (*Этимологический словарь славянских...*, вып. 13, с. 283–284, <https://etymolog.ruslang.ru/doc/essja13.pdf> [доступ: 19.04.2025]).

²⁴ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. II, Москва 1986, с. 228. Пар. таксама рас. *кивать* ‘кланяться, наклонять и подымать что-либо, наклоняться и подыматься попеременно; подавать знак наклоном головы либо пальцем’, *киваться* ‘качаться, колебаться туда и сюда’ (В.И. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. 2, Санкт-Петербург–Москва 1881, с. 106); укр. *кивати* ‘похитувати (здебільшого головою); [чіпати; красти]’, *киє*, *[кива]* ‘той, хто любить кивати’, *[киви]* (мн.) ‘рухи головою’, *кивок*, *[кивун]* ‘той, хто любить кивати’; ст.-сл. *покивати* ‘покивати’, *кѡааѡ* ‘кивали’, ц.-сл. *кѡти* ‘кивати’, псл. *kyvati* < (ітэратыўная форма ад *kyti*, **kʒvati* (*Этимологічний словник української мови*, ред. О.С. Мельничук, т. 2, Київ 1985, с. 428)).

²⁵ *Nominic*. Значение фамилии, <https://nominic.ru/Фамилия/Чиквин> [доступ: 28.02.2025].

²⁶ *Гуцульські говірки*, ред. Я. Закревська, Львів 1997; П.С. Лисенко, *Словник поліських говорів*, Київ 1974; Ю. Піпаш, Б. Галас, *Матеріали до «Словника гуцульських говірок»*, Ужгород 2005; М. Лесюк, *Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)*, Івано-Франківськ 2008; І. Огієнко, *Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних*, Жовква 1934; М. Негрич, *Скарби гуцульського говору: Березови*, Львів 2008; А.А. Москаленко, *Словник діалектизмів українських говірок Одеської області*, Одеса 1958; Г. Аркушин, *Словник західнополіських говірок*,

мови²⁷, у тым ліку этымалагічныя²⁸. Аднак, з другога боку, нельга не заўважыць, што замешчаныя на сайце звесткі суадносяцца са значэннем лексем *чыкаць*, *чикати* ў слоўніках беларускай і ўкраінскай моў.

Можна яшчэ ўспомніць – хоць, хутчэй за ўсё, на палях разважанняў – аб існаванні гідроніма *Чигва* (пар. прозвішчы *Цыгвинцевы*, *Цигвинцевы*, *Чигвинцевы*)²⁹, а таксама аб ап. *чигайдать* ‘дыміць (о лучине), неярко гореть’ (олонецк.) < **чигва* ‘чад, угар’ < карельск. *tšihva* ‘тс.’³⁰.

Валянціна Пятроўна Лемцюгова і Ірына Алегаўна Гапоненка, тлумачачы паходжанне прозвішчаў *Чигарь*, *Чигарев*, *Чыгар*, *Чыгараў* прыводзяць дзеяслоў *чигать*, які – як зазначаюць аўтаркі – паяўляецца ў старапольскіх і старабеларускіх крыніцах, а таксама ва ўкраінскай мове, і азначае ‘находиться в засаде с целью выследить кого-либо (человека, животное, птицу)’³¹. Працытаваная лексема выступае і ў слоўніку Івана Іванавіча Насовіча ў значэнні ‘злобно просматривать, говорить в сердитом тоне’³².

3. Некалькі слоў аб гісторыі *Дубіч Царкоўных і мясцовага прыхода*

У *Геаграфічным слоўніку Каралеўства Польскага і іншых славянскіх краёў* Дубічы Царкоўныя згадваюцца як вёска з 41 хатай і 295 жыхарамі, размешчаная ў гміне Орля, што ў Бельскім павеце Гродзенскай

Луцьк 2000; М.М. Корзонюк, *Матэрыялы да «Словника західноволинських говірок»*, Київ 1987; М.Й. Онишкевич, *Словник бойківських говірок*, Київ 1984.

²⁷ *Словарь української мови*, ред. Б.Д. Грінченко, Київ 1907–1909; *Словник української мови*, ред. І.К. Білодід, Київ 1970–1980.

²⁸ *Етимологічний словник української мови*, ред. О.С. Мельничук, Київ 1982–2012.

²⁹ *Родная Вятка. Краеведческий портал*, <https://rodnaya-vyatka.ru/blog/6552/140569> [доступ: 26.03.2025]. Чигвинцев – «Пришедший с реки Чигвы, что в Пермском крае: чиг на языке коми – чистый, прозрачный и ва – вода» (Далматово. Культурное наследие, <http://dalmatovo.pro/history-of-dalmatovo-names/sh> [доступ: 19.04.2025]).

³⁰ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. IV, Москва 1987, с. 359.

³¹ В.П. Лемтюгова, И.О. Гапоненко, *Корни наших фамилий / Карані нашых прозвішчаў*, Минск 2018, с. 598.

³² Тамсама.

губерні. Знаходзіцца на адлегласці 19 вёрст ад Бельска. *Слоўнік* фіксуе таксама мясцовасці: Дубічы Тафілаўцы (Dubicze Tofilowce)³³, якія ляжаць на адлегласці каля 1,3 км ад Дубіч Царкоўных, і Дубічы Мураваныя (Dubicze Murowane; цяпер частка Тафілаўцаў). У кожнай з гэтых вёсак свае маёмасці меў род Маркоўскіх (Маркавых)³⁴. Дубічы Царкоўныя заснаваны каля 1532 года, а іх першымі пасяленцамі, па легендзе, былі прадстаўнікі племя Крывічоў. У мінулым ва ўжытку была паралельная назва вёскі – *Жарывец* (*Żarywiec*)³⁵. У 1940 годзе ў Дубічах Царкоўных нарадзіўся Ян Чыквін.

Мясцовы праваслаўны прыход (у 1596–1839 гадах уніяцкі) быў заснаваны на пачатку XVI ст., а першая царква была пабудавана ў гонар св. Пятра і Паўла³⁶. Парафія належала да Уладзімірска-Брэсцкай епархіі. Па прычыне эпідэміі чумы ў XVII ст., а затым і іншых драматычных падзей (як, м. інш., Шведскі патоп і Паўночная вайна), дайшло да значнага змяншэння колькасці людзей у навакольных вёсках. На пачатку XVIII ст. згарэў парафіяльны храм. Чарговая царква, ужо на новым месцы, была пабудавана ў гонар Пакрова Прасвятой Багародзіцы. У гэтым часе ў склад прыхода ўваходзілі вёскі: Дубічы, Чахі, Грабавец, Ялянка, Курашава, Сакі, Арэшкава, Рутка (Рудка), Тафілаўцы, Тафілаўцы Другія і Вярсток³⁷. У гэтай апошняй мясцовасці ў 1769 годзе была пабудавана філіяльная царква, а ў 1798 годзе

³³ Сучасная назва ахапляе толькі другі член (гл. *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostocczyzny*, oprac. M. Kondratiuk, Białystok 2011, с. 91).

³⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. XV/1, Warszawa 1900, с. 444. Згаданых мясцовасцей нельга блытаць з іншымі Дубічамі, таксама размешчанымі ў гэтым жа павеце, на адлегласці ў 20 вёрст ад Бельска (тамсама). Гэтыя апошнія адміністрацыйна належалі да гміны Новае Беразова (Nowoberezowo, да 2003 г. Nowe Berezowo), а сёння да гміны Гайнаўка, і цяпер называюцца Дубічы Асочныя (Dubicze Osoczne; гл. M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, с. 54; *Urzędowe i gwarowe nazwy...*, с. 91).

³⁵ *Dubicze Cerkiewne*, <http://www.dubicze-cerkiewne.pl/index.php/gmina/solectwa/160-dubicze-cerkiewne> [доступ: 26.03.2025]. Таксама гл. M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe...*, с. 53–54; *Urzędowe i gwarowe nazwy...*, с. 91.

³⁶ Больш аб гісторыі прыхода гл.: Е. Аўксietijuk, *Dubicze Cerkiewne. Z dziejów prawosławnej parafii*, Dubicze Cerkiewne 2012.

³⁷ Польск.: Dubicze, Czechy (пазней Czechy Orlańskie), Grabowiec, Jelonka, Kuraszewo, Orzeszkowo, Rutka (Rudka), Tofilowce, Drugie Tofilowce, Werstok.

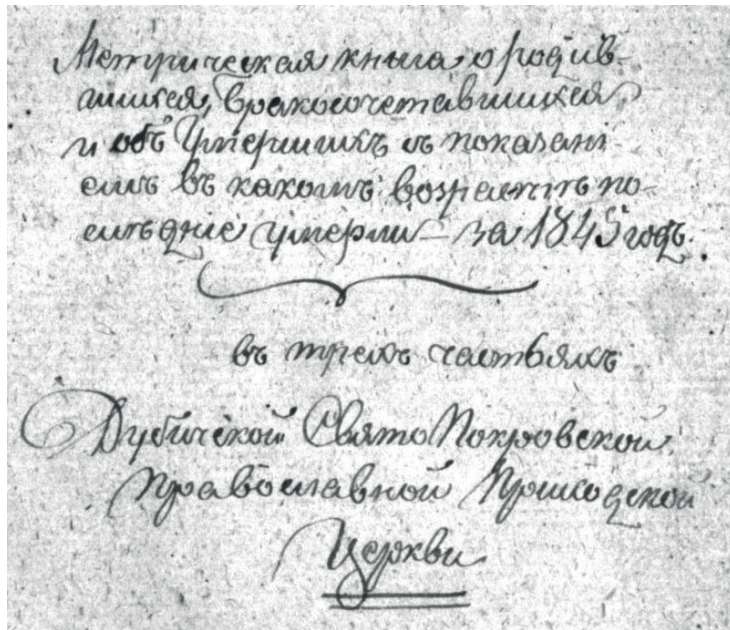
царкоўныя ўлады ўтварылі асобны прыход. Пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай дубіцкую парафію далучылі да ўніяцкай Супраскай епархіі (1797 г.), пасля ж прылучэння Беластоцкай вобласці да Расіі – да Брэсцкай (1809), а потым Літоўскай епархіі (1828). Пасля полацкага сабору і звароту ўніятаў да веры продкаў прыход, які налічваў каля 1200 парафіянаў, застаўся ў структурах Літоўскай (ужо праваслаўнай) епархіі. У палове XIX ст. дэмаграфічная сітуацыя пагоршылася ў сувязі з эпідэміяй халеры, аднак ужо ў 1875 годзе колькасць прыхаджан прыблізілася да 1500 асоб, а ў канцы гэтага стагоддзя перавысіла 2000 душ. Сумесна з ростам колькасці веруючых развівалася сістэма парафіяльных школ: на пачатку XX ст. дзейнічалі 2 царкоўна-прыхадскія школы і 4 школы граматы. Парафію далучылі да Гродзенскай епархіі (1901). У 1915–1919 гадах меў месца перапынак у дзейнасці парафіі выкліканы бежанствам мясцовага насельніцтва. Пасля вяртання аўтахтонаў з масавай эвакуацыі прыход (які з гэтай пары адміністрацыйна прыналежаў да Гродзенска-Навагрудскай епархіі Польскай праваслаўнай царквы і які тэрытарыяльна павялічыўся ў выніку далучэння да яго парафіі ў Старым Корніне) зноў пачаў дзейнічаць. З перыядам Другой сусветнай вайны звязаны чарговыя падзеі ў жыцці лакальнай супольнасці: далучэнне дубіцкага прыхода да Брэсцкага вікарыята (у сувязі з уваходам Беластоцчыны ў структуры СССР), аддзяленне парафіі ў Старым Корніне, пажар вёскі разам з царквой. Пасля завяршэння ваенных дзеянняў мясцовыя жыхары прыступілі да адбудовы храма. Царкву асвятлілі ў 1955 годзе, але аператыўнае заканчэнне асноўных работ дало магчымасць адпраўляць службы ўжо некалькі гадоў раней.

4. Прозвішча Чыквін на старонках дубіцкіх прыхадскіх кніг

Метрыкальныя кнігі з'яўляюцца каштоўнай крыніцай для гістарычных, дэмаграфічных, антрапалагічных, генеалагічных, сацыялагічных, рэгіяналістычных, анамастычных і іншых даследаванняў³⁸. Асабліваю

³⁸ Сярод шматлікіх прац на гэтую тэму гл. м. інш.: J. Związek, *Stan badań nad księgami metrykalnymi w Diecezji Częstochowskiej*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Seria: Zeszyty Historyczne” 1993, z. 1, s. 51–68; E. Markowska, *Archiwum parafialne i jego zasób*

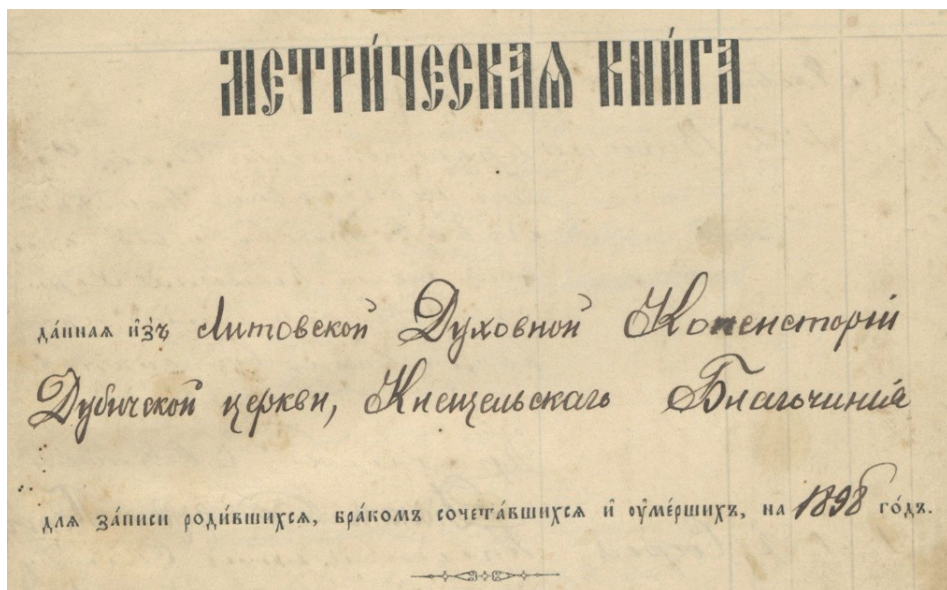
цэннасць маюць парафіяльныя дакументы з малых мясцовасцей, дастаўляючыя шмат цікавай інфармацыі пра жыхароў-аўтахтонаў, пра сувязі ў межах канкрэтнай мікрасупольнасці або пра лёсы членаў пасабных родаў у акрэсленым перыядзе часу³⁹.

Фот. 4. Загалолак тытульнага ліста метрыкальнай кнігі дубіцкай парафіі, 1845 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0).

na przykładzie archiwum rzymskokatolickiej parafii pod wezwaniem Świętej Anny w Białej Podlaskiej, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2009, nr 7, s. 9–32; K. Benyskiewicz, *Przeobrażenia demograficzne w parafii Nowe Kramsko w latach 1707–1806 w świetle „Ksiąg ochrzczonych i zmarłych”*, „Studia Zachodnie” 2016, nr 18, s. 71–91; H. Duszyński-Karabasz, *Księgi metrykalne parafii prawosławnych na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej z przełomu XIX i XX wieku jako źródło badań socjoonomastycznych*, [w:] Miasto. Przestrzeń różnicowana językowo, kulturowo i społecznie. Cz. 6: Transport miejski w języku i kulturze, red. M. Święcicka, M. Peplińska, Bydgoszcz 2016, s. 437–447; A. Iacovou, *Z wyciągów archiwalnych województwa łódzkiego: o metrykach parafialnych drugiej połowy XIX i początku XX wieku*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica Rossica” 2016, nr 13, s. 9–17; Ł.P. Nowak, *Parafia pw. św. Jana Chrzciciela w Trzciance i jej księgi metrykalne do 1945 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2022, nr 118, s. 243–260.

³⁹ Пап. В. Мафlek, *Кsięgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Sypniewie k. Więcborka z lat 1730–1874. Stan zachowania i możliwość odtworzenia ruchu naturalnego ludności*, „Koło Historii” 2018, nr 23, s. 259.

Фот. 5. Заголовок титульного листа метрической книги дубіцкай парафії, 1898 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

Метрыкі хросту, шлюбу і смерці з праваслаўнага прыхода ў Дубічах Царкоўных за 1843–1864⁴⁰ і 1888–1914 гады⁴¹ даступны ў Дзяржаўным архіве ў Беластоку, кнігі ж, якія ахопліваюць перыяд 1865–1887 гадоў⁴², знаходзяцца ў мясцовай парафіяльнай канцылярыі.

У склад прыхода ўваходзіць, як ужо было сказанае вышэй, некалькі вёсак, але зарэгістраваныя ў дакументах асобы з прозвішчам *Чыквін* паходзяць толькі з Дубіч Царкоўных і Чахоў. Метрыкальныя запісы адзначаюцца высокім узроўнем фармалізацыі і змяшчаюць наогул усю неабходную інфармацыю. Гэтая апошняя даецца часам у розны спосаб і ў рознай паслядоўнасці, адсюль прысутнасць неаднолькавых

⁴⁰ З вылучэннем кніг за 1850–1851 гады, якія загінулі.

⁴¹ Фонд № 4/538/0. Аялайн-версія: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/122769> [даступ: 28.01.2025].

⁴² Даступ да сканаў метрык за 1865–1887 гады аўтар гэтага артыкула атрымаў дзякуючы ласцы спадара Яна Галёнкi (pana Jana Golonko) з Беластока. У парафіяльным архіве адсутнічае кніга за 1873 год.

сінтаксічных канструкцый (гл. ніжэй паясненні пад табліцамі). Трэба звярнуць увагу на элементы запісаў пры асобах з прозвішчам *Чыквін*, якія паяўляюцца ва ўсіх трох частках прыхадской кнігі: 1) для Дубіч (Царкоўных) заўсёды стасуецца акрэсленне *село*⁴³, у выпадку ж вёскі Чахі – *деревня*⁴⁴; 2) другі член назвы – *Царкоўныя* – запісаны толькі ў некаторых актах (напр. у метрыках хросту 20 разоў з 74), у астатніх сітуацыях ужывалася назва без прыметніка; 3) назва вёскі *Чахі* запісваецца ў выглядзе *Чохі*, а ад 1897 года яна выступае альтэрнатыўна з назвай *Чехі*⁴⁵; 4) почырк не дазваляе ў шматлікіх месцах адрозніць знакі *ѳ* і *ѵ* у запісе роднага склону назвы мясцовасці: *изъ села Дубичѳ* / *изъ села Дубичѵ*; згодна з дарэвалюцыйнымі правіламі правапісу пасля зычнай запісваўся ёр (*ѳ*), аднак пасля *ч* пад уплывам мяккага характару гэтага зычнага ў расейскай мове, у метрыкальных кнігах на Падляшшы час ад часу можна сустрэць *ѵ*; 5) мае месца непаслядоўнасць у стасаванні скарачэнняў (напр. *деревня* – *дер.* – *д.*), а таксама вялікай і малой літары (м. інш. *Православнаго* – *православнаго*, *Села* – *села*, *Деревни* – *деревни*, *Отъ кашия* – *Съ Кашия* – *съ кашия*, у тым ліку ўласных назваў: *Церковныхъ* – *церковныхъ*).

4.1. Метрыкі хросту

Табліца 1. Спіс асоб з прозвішчам *Чыквін*, ахрышчаных у прыходзе ў Дубічах Царкоўных у 1843–1914 гадах⁴⁶ (разам з асабістымі дадзенымі іх бацькоў)

⁴³ У адной метрыцы хрышчэння (1904 г.) акрэсленне адсутнічае. У стасунку да Дубіч Мураваных і Дубіч Тафілаўцаў ужывалася лексема *деревня*.

⁴⁴ Скарачэнне *с.* (*село*) паяўляецца ў адной метрыцы хросту (1866 г.).

⁴⁵ У мясцовых усходнеславянскіх гаворках дагэтуль ужываецца назва *Ўох’і* (прым. *čochivs’k’ij*), у адрозненне ад іншай вёскі Чахі (што ў Бельскім павеце; польск. *Czechy Zabłotne*), у стасунку да якой ужываецца назва *Ўех’і* (прым. *čechovs’k’ij*; *Urzędowe i gwarowe nazwy...*, с. 81; M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe...*, с. 46) або *Ўах’і*. Як піша Міхал Кандраціук, „Potrzeba użycia członu wyróżn.: *Orlańskie* zasła wówczas, gdy pierwotną nazwę *Czochy* zmieniono kancelaryjnie na *Czechy* i powstały dwie wsie niedaleko od siebie położone o jednakowym brzmieniu. Nazwa gw.[arowa] tej wsi [*Czechy Orlańskie*] nie uległa zmianie” (тамсама).

⁴⁶ За выключэннем дадзеных за 1850–1851 і 1873 гг.

Год	№ мет.	Дата нар. / хрышч.	Імя дзіцяці	Бацькі
1843	16	12.07.	Степанъ	[1] Исидора [Изидора] Степанова и Ксени Наумовой [Наумовны] Чиквиновъ [4] / [1] Исидоръ Стефановъ Чиквинъ и [3] Ксения Наумовна [4]*
1846	13	24.09.	Иванъ	
1849	17	30.06.	Марѳа	
1854	24	13.09./14.09.	Софія	
1844	27	5.11.	Викторія	[2] Матѳея Лукъева [Лукина] и Софіи Іоанновны [Івановны] Чиквиновъ [4]
1848	2	29.04.	Яковъ	
1852	10	7.05.	Ирина	
1853	29	23.11.	Марія	
1846	9	24.07.	Христина	[1] Григорія Лукъева и Евдокіи Корниловны [Корниловой] Чиквиновъ [4] / [1] Григорій Лукъевъ [Лукинъ] Чиквинъ и [3] Евдокія Корніиловна [4]
1848	13	16.09.	Гликерія	
1853	7	17.04.	Марія	
1857	2	6.01.	Іоанна	
1859	33	16.10./17.10.	Андрей	
1862	5	13.02.	Мартіанъ	
1864	21	23.05.	Леонтій	
1858	18	12.07./13.07.	Марина	
1860	25	3.08./4.08.	Евдокія	[1] Симеонъ [Симонъ] Исидоровъ Чиквинъ и [3] Анна Климентіевна [4]
1863	15	14.06.	Тихонъ	
1866	31	18.12.	Севестіанъ	
1869	25	26.08./27.08.	Наталія	
1871	29	28.11./29.11.	Варвара	
1875	32	10.10.	Филипъ	
1878	23	19.09.	Кодратій	
1862	16	5.04./6.04.	Соломія	
1864	10	27.03./28.03.	Стефанъ	[2] Андріанъ Симеоновъ Чиквинъ и [3] Марія Емиліановна [4]
1866	34	10.09.	Θеодора	
1870	45	14.12.	Филимонъ	
1872	3	23.01.	Климентій	
1876	27	1.09./2.09.	Симеонъ	
1879	54	6.12./7.12.	Анна	

Год	№ мет.	Дата нар. / хрышч.	Імя дзіцяці	Бацькі
1869	32	19.10.	Артемій	[1] Максимъ Григоріевъ Чиквинъ и [3] Анна Александровна [4]
1870	36	4.12.	Варвара	
1872	48	10.12.	Даніилъ	
1875	19	22.05.	Михаилъ	
1877	19	15.07./16.07.	Марина	
1880	17	29.06./30.06.	Петръ	
1883	19	30.07./31.07.	Фавстъ	
1884	29	1.09./2.09.	Параскевія	
1888	7	12.03.	Θеодоръ	[2] Яковъ Матѳеевъ Чиквинъ и [3] Евфрусинія Назаровна*** [4]
1872	35	3.10./4.10.	Харитина	
1875	32	15.11./16.11.	Екатерина	
1880	8	7.03.	Кононъ	
1882	2	17.01./18.01.	Евфимій	
1884	40	1.11.	Даміанъ	
1886	41	9.12./10.12.	Даніилъ	
1889	22	11.06./12.06.	Марія	
1895	37	6.10./7.10.	Параскева	[2] Яковъ [Іаковъ] Матѳеевъ [Матѳеевъ] Чиквинъ и [3] Анастасія Игнатіевна [Игнатъевна] [4]
1898	25	15.07.	Кириллъ	
1900	36	4.11.	Анна	
1879	21	14.08.	Діомидъ	
1882	25	30.04.	Пелагія	
1883	27	12.10.	Сергій	
1885	16	14.03.	Стефанъ	
1888	1	16.01.	Татіана	
1890	35	5.12./6.12.	Варвара	[5] Стефанъ Исидоровъ Чиквинъ и [3] Екатерина Θеодоровна [4]
1894	8	3.03./4.03.	Герасимъ	
1895	13	20.03./22.03.	Дарія	

Год	№ мет.	Дата нар. / хрышч.	Імя дзіцяці	Бацькі
1885	3	16.01.	Доминика	
1887	4	30.01.	Ипполитъ	[1] Тихонъ [Тихоній] Симеоновъ Чиквинъ и [3] Евфросинія [Евфросинія, Евфросинія, Евфрусинія] Львовна [Львова] [4]
1889	26	25.05.	Їоаннъ	
1896	5	21.02./22.02.	Евфросинія	
1893	31	13.08./14.08.	Миронъ	[1] Тихонъ Исидоровъ Чиквинъ**** и [3] Евфросинія Львовна [4]
1887	28	1.08.	Фавстъ	[6] Александръ Матѳеевъ Чиквинъ и [3] Параскева Романовна [4]
1896	20	19.04./20.04.	Никифоръ	
1890	6	3.03.	Евѣдокія	
1891	37	23.12.	Анастасія	
1893	37	26.10./27.10.	Параскева	
1895	46	29.10.	Даміанъ	
1898	19	25.05./26.05.	Θеодосія	[1] Стефанъ Андріановъ [Андріяновъ, Адрияновъ, Адріановъ] Чиквинъ и [3] Наталія Венедиктова [Венедиктовна] [4]
1901	23	23.03./24.03.	Артемій	
1904	5	8.02./9.02.	Савва	
1907	9	20.02./24.02.	Їоаннъ	
1910	35	3.09./5.09.	Надежда	
1914	17	9.05./11.05	Ольга	
1892	8	29.01./30.01.	Анна	
1893	45	25.12./26.12.	Анисія	
1895	50	10.11./11.11.	Димитрій	[2] Климентъ Николаевъ Чиквинъ и [3] Марина Ивановна [Иванова] [4]
1899	21	18.07./24.07.	Макрина	
1901	48	1.10./5.10.	Романъ	
1894	6	20.01./21.01.	Левъ	
1898	28	16.08.	Їуліанія	
1901	22	17.05./18.05.	Христина	
1904	20	22.06.	Агрипина	[1] Даніиль Максимовъ Чиквинъ и [3] Зиновія Петрова [Петровна] [4]
1905	35	25.11.	Θеодосій	
1908	1	11.01./12.01.	Даніиль	
1910	5	28.01./29.01.	Марія	
1912	3	29.01.	Вѣра	

Год	№ мет.	Дата нар. / хрышч.	Імя дзіцяці	Бацькі
1903	3	15.01./16.01.	Петръ	
1905	6	30.01./6.02.	Іоаннъ	
1907	20	10.07./15.07.	Антоній	[2] Симеонъ [Сѣмеонъ, Семенъ, Симонъ] Николаевъ Чиквинъ и [3] Лукія Филиппова [4]
1909	34	20.10./22.10.	Артемій	
1911	48	4.12./7.12.	Анна	
1914	31	17.11/19.11	Григорій	
1903	11	24.02./26.02.	Іоаннъ	
1904	26	7.08./8.08.	Матоей	
1906	30	19.09./24.09.	Сергій	[1] Михайлъ Максимовъ Чиквинъ и [3] Анастасія Іліна [Ільіна] [4]
1908	30	25.08./29.08.	Наталія	
1911	5	17.01/18.01.	Татіана	
1913	35	28.11./30.11.	Андрей	
1907	8	23.02.	Андрей	
1908	31	15.09./19.09.	Іоаннъ	[1] Стефанъ Стефановъ Чиквинъ и [3] Варвара Никитина [4]
1911	25	8.08.	Евдокія	
1914	31	1.12./2.12	Іуліанія	
1907	48	6.12./9.12.	Николай	
1909	30	5.09./8.09.	Михайлъ	
1911	27	19.08.	Андрей	[1] Петръ Максимовъ Чиквинъ и [3] Наталія Семенова [Симеонова] [4]
1912	21	4.08./6.08.	Антоній	
1914	36	20.12./21.12.	Ігнатій	
1891	47	10.12./11.12.	Іоаннъ *****	[7] Екатерина Яковлевна Чиквинъ [4]

[1] – Сынъ крестьянъ [изъ] с[ела] Дубичъ Церковныхъ / Дочь крестьянъ [изъ] с[ела] Дубичъ Церковныхъ / [Казенные] крестьяне [изъ] с[ела] Дубичъ [Церковныхъ] / Крестьянинъ с[ела] Дубичъ [Церковныхъ]; [2] – Сынъ крестьянъ [изъ] д[ер]/[евни] Чоховъ / Дочь крестьянъ [изъ] д[ер]/[евни] Чоховъ / [Казенные] крестьяне [изъ] д[ер]/[евни] Чоховъ / Крестьянинъ д[ер]/[евни] Чоховъ (да 1853 года інфармацыя ў рубрыцы пра бацькоў пачынаецца словамі: Сынъ крестьянъ / Дочь крестьянъ, у наступных гадах запіс пачынаецца інфармацыяй аб сацыяльным становішчы бацькоў і даецца ў множным ліку (з выключэннем сітуацыі, дзе бацька мае ваенную ступень): [Казенные] крестьяне, ад 1882 года гэтая інфармацыя даецца ў адзіночным ліку: Крестьянинъ с[ела] / Крестьянинъ д[ер]/[евни]); [3] – і законная жэна яго (да 1896 г. і аднакратна ў 1905 і 1908 гг.) / и его законная жэна (у 1898–1905 гадах) / и законная его жэна (у 1905–1914 гадах); [4] – законно вѣнчаныхъ православнаго исповѣданія / оба [лица] православнаго вѣроисповѣданія / оба [лица] православныя; [5] – Безсрочно отпуской Унтеръ-офицеръ изъ Села Дубичъ / Уволенный въ запасъ арміи изъ Села Дубичъ / Отставной Унтеръ-офицеръ изъ Села Дубичъ / Отставный Унтеръ-

-офицеръ изъ Села Дубичъ / Отставной Старшій Унтеръ-офицеръ изъ Села Дубичъ / Отставный Старший Унтеръ-офицеръ изъ села Дубичъ / Старшій Унтеръ-офицеръ отставный изъ Села Дубичъ; [6] – Отставный рядовой [изъ] деревни Чоховъ; [7] – Крестьянка деревни Чоховъ.

* У квадратных дужках приводзяцца альтэрнатыўныя формы запісу асабістых дадзеных тых самых асоб у розных гадах. Квадратныя дужкі з лічбай змяшчаюць інфармацыю, якая паўтараецца ў шматлікіх метрыках (расшыфроўка скарачэнняў знаходзіцца пад табліцамі).

** Аднакратна *Марія Лукичъ* (*Лукичъ?*), што, напэўна, з'яўляецца памылкай.

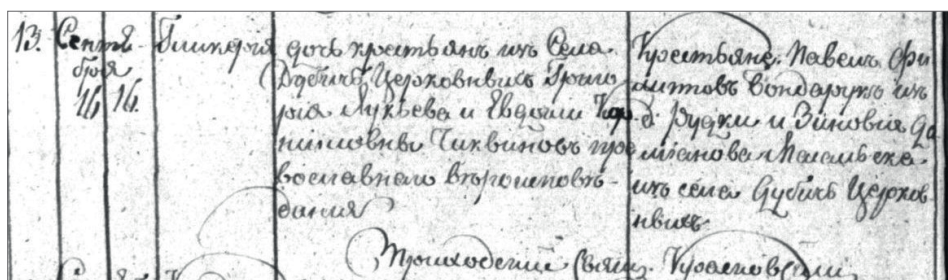
*** Першай жонкай *Якова Матвеева Чыквина* была *Евфрусинія Назаровна*, другой жа – *Анастасія Ігнатіевна*. Асабістыя дадзеныя: *Анастасія Матвеевна* (1880 г.) і *Анастасія Антоновна* (1900 г.), якія выступаюць аднакратна, датычаць праўдападобна адной і той жа жанчыны (*Анастасію Ігнатіевну*), хоць пытанне гэтае цяжка вырашыць адназначна.

**** *Тихонъ Исидоровъ Чыквинъ* і *Тихонъ Симеоновъ Чыквинъ* гэта праўдападобна адна і тая ж асоба.

***** У дужках прыпіска: *Незаконнорожденъ*.

Крыніца: уласная распрацоўка на аснове запісаў у метрыкальных кнігах.

Сабраныя метрыкальныя запісы сведчаць аб хрышчэнні 109 дзяцей (60 хлопцаў і 49 дзяўчат) з прозвішчам *Чыквін*⁴⁷. Усе пералічаныя сем'і – гэта жыхары толькі дзвюх мясцовасцей, прыналежацых да мясцовага прыхода: *Дубіч Царкоўных* (74 асобы) і *Чахоў* (35 асоб).

Фат. 6. Метрыка хросту Гліке́рыі Чыквін, 1848 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

⁴⁷ Прозвішча падавалася ў рубрыцы, якая датычыла бацькоў і найчасцей яно паяўлялася ў асабістых дадзеных бацькі дзіцяці (або маці, але толькі ў выпадку, калі метрыка змяшчае выключна звесткі пра яе). Толькі ў 10 актах (усе за 1843–1853 гады) прозвішча паяўляецца ў плуральнай форме пасля імён і імён па бацьку абоіх бацькоў.

Што зразумелае, завужэнне даследаванняў да носьбітаў аднаго прозвішча – з аднаго боку, з другога ж – прыняцце пад увагу вельмі шырокага часовага перыяду, які ахоплівае больш за 70 гадоў, не дазваляе ніякім чынам акрэсліць папулярнасць і тым больш мясцовую моду ў галіне хрысцільных імён. Аднак, гэта не з’яўляецца перашкодай да канстатацыі паўтаральнасці імён у сабраным матэрыяле. У наборы мужчынскіх онімаў, са статыстычнага пункту гледжання, найчасцей у сем’ях Чыквіных паяўляецца імя *Іоанн*з/*Іван*з (7 разоў). Апрача таго, больш чым адзін раз выступілі імёны *Андрей* (4), *Артемій*, *Данііл*з, *Стефан*з/*Степан*з (па 3), *Антоній*, *Даміян*з, *Міхаіл*з, *Петр*з, *Сергей*, *Фавст*з (па 2). Сярод жаночых імён паўтараюцца: *Анна*, *Марія* (па 4), *Варвара*, *Евдокія*, *Параскева*/*Параскева*/*Параскевія* (па 3), *Іуліанія*, *Марина*, *Наталія*, *Татiana*, *Хрыстіна* (па 2).

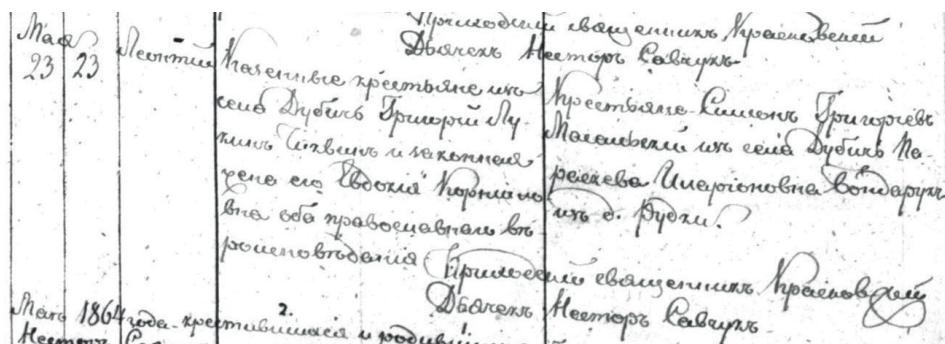
Аналіз метрык прыводзіць да высновы, што сямейныя традыцыі ў родзе (родах) Чыквіных мелі невялікі ўплыў на выбар імя. Толькі два хлопцы атрымалі імя па сваім бацьку (*Стефан*з – *Отставной Старший Унтер-офицер*з *из* *Села Дубич*з *Стефан*з *Исидоров*з *Чиквин*з, 1885; *Данііл*з – *Крестьянин*з *села Дубич*з *Данііл*з *Максимов*з *Чиквин*з, 1908) і адзін па дзядулі (*Степан*з – [...] *крестьян*з *из* *села Дубич*з *Церковных*з *Исидора Степанова* [...] *Чиквинов*з, 1843). Імя па сваёй маці атрымала адна дзяўчынка (*Евфросинія* – [...] *Чиквин*з *и* [...] *Евфросинія Львовна*, 1896). Таксама ў папярэдніх пакаленнях даследаваная залежнасць робіцца нагляднай толькі ў адной сям’і Чыквіных, пар. дадзеныя бацькі дзіцяці: *Крестьянин*з *села Дубич*з *Стефан*з *Стефанов*з *Чиквин*з.

Не сцвярджаецца таксама частая узаемазалежнасць паміж імем дзіцяці і імем хроснага бацькі або хроснай маці. Карэляцыя гэтага тыпу існуе ў 3 актах хросту, пар.: *Софія* – [...] *Софія Димитріева Масальска* *из* *д. Чохов*з, 1854; *Параскевія* – [...] *Параскева Петровна Корх*з *из* *урочиска Жолобок*з, 1884; *Параскева* – [...] *Параскева Романовна Чиквин*з *деревни Чохов*з, 1895.

Выразна больш сітуацый датычыць узаемазалежнасці паміж датай нараджэння або хрышчэння дзіцяці і днём успамінаў заступніка⁴⁸. Такія

⁴⁸ У пяці метрыках (за 1913–1914 гады) побач з імем дзіцяці даецца інфармацыя, у гонар якога святога прысвоена імя, напр. нар. 20.12.1914 г.: *Игнатій В*з *честь свмч. Игнатія Богоносца, праздн. св. церкви*з 20 *декабря*.

здарэнні маюць месца адносна часта, пар. напр. у храналагічна найранейшых метрыках: нар. 12.07.1843 *Степанъ* (сын *Издора Степанова и Ксени Наумовой Чиквиновъ*) – памяць прэп. Сцяпана Саваіта 13.07.; нар. 24.09.1846 *Иванъ* (бацькі: як вышэй) – памяць Яна Багаслова 26.09.; нар. 24.07.1846 *Христина* (дачка *Григорія Лукьева и Евдокіи Корниловой Чиквиновъ*) – памяць мч. Хрысціны 24.07.; нар. 29.04.1848 *Яковъ* (сын *Матвея Лукьева и Софіи Чиквиновъ*) – памяць ап. Якава 30.04.; нар. 7.05.1852 *Ирина* (дачка *Матвея Лукьева и Софіи Иоанновны Чиквиновъ*) – памяць мч. Ірыны 5.05.; нар. 16.10.1859 (ахрышчаны дзень пазней) *Андрей* (бацькі: *Григорій Лукьевъ Чиквинъ и Евдокія Корниловна*) – памяць мч. Андрэя Крыцкага 17.10.; нар. 14.06.1863 *Тихонъ* (бацькі: *Симеонъ Исидоровъ Чиквинъ и Анна Климентіевна*) – памяць св. Ціхана Амафунцакага 16.06.; нар. 27.03.1864 (ахрышчаны дзень пазней) *Стефанъ* (бацькі: *Андріанъ Симеоновъ Чиквинъ и Марія Емилиановна*) – памяць прп. Сцяпана Цудатворца 28.03.; нар. 23.05.1864 *Леонтій* (бацькі: *Григорій Лукинъ Чиквинъ и Евдокія Корниловна*) – памяць св. Лявонція Растоўскага 23.05.; нар. 18.12.1866 *Севестианъ* (бацькі: *Симеонъ Исидоровъ Чиквинъ и Анна Климентіевна*) – памяць мч. Севасціяна 18.12. і г.д.⁴⁹ Узаемасувязі гэтага тыпу сустракаюцца таксама ў наступных дзесяцігоддзях.

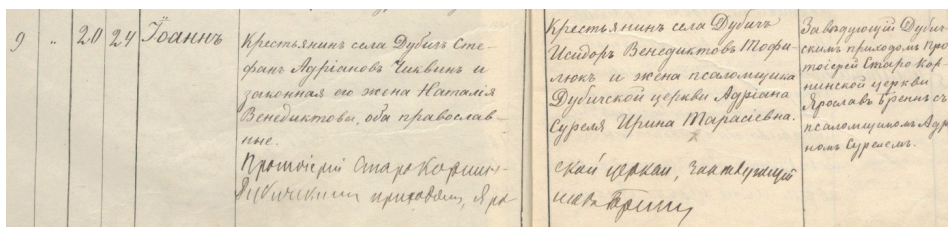

Фат. 7. Метрыка хросту Лявонція Чыквіна, 1864 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

⁴⁹ Гл., напр., *Kalendarz Prawosławny 2009*, wyd. Warszawskiej Metropolii Prawosławnej.

Метрыкальныя запісы дастаўляюць шэраг звестак у галіне моўных форм антрапонімаў. У наборы хрысцільных імён дзяцей і імён іх бацькоў звяртае ўвагу перш за ўсё прысутнасць нецаркоўных варыянтаў. Іх прыклады нешматлікія, але заслугоўваюць адзначэння па прычыне характару крыніцы. Аднатаваны літаратурныя формы: *Іванъ*⁵⁰, *Степанъ*, *Филипъ*, *Яковъ*, старакаляндарныя: *Мартіанъ*, штодзённыя: *Севестіанъ*, *Евфрусинія*, *Соломія*, народныя: *Андріанъ*, скарочанія: *Ксеня*, гіпэркарэктныя: *Климентій*, *Кодратій*, *Тихоній*, *Параскевія*, іншыя: *Евѣфросинія*, [сынъ] *Исидора*⁵¹.

Варыянтыўнасць выяўляецца таксама ў катэгорыі імён па бацьку. Словаўтваральнае чаргаванне, звязанае з ужываннем кароткіх і поўных варыянтаў, датычыць жаночых онімаў, напр. *Венедиктовна*, *Димитріевна*, *Климентіевна*, *Львовна*, *Феодоровна* – *Венедиктова*, *Филиппова*, *Львова*, *Симеонова*. Мужчынскія патронімы паяўляюцца толькі ў кароткай форме, напр. *Исидоровъ*, *Матвеевъ*, *Адріановъ* (структуры на -іч адсутнічаюць).

Фат. 8. Метрыка хросту Яна Чыквіна, 1907 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

У якасці матывуючых асноў выступілі імёны ў кананічных (што зразумелае), але і ў нецаркоўных формах: *Антоновна*, *Климентіевна*, *Корніиловна*, *Назаровна*, *Семенова*, *Яковлевна*. Час ад часу маем справу з розным спосабам запісу аднаго і таго ж імя па бацьку, напр. *Адріановъ* – *Андріановъ*, *Димитріевна* – *Дмитріевна*, *Ивановна* – [дочь...

⁵⁰ Тут і далей: пар. аналізаваныя формы з кананічнымі варыянтамі (гл., напр., *Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim*, Warszawa 2011; А.В. Суперанская, *Словарь русских личных имен*, Москва 1998).

⁵¹ Магчыма, гэта форма, якая ўзнікла пад уплывам польскай мовы.

Софія] Іоанновны, Сімеонава – Семенова, Стефановъ – [сынъ... Изидора] Степанова. Варыянтнасць паяўляецца таксама на стыку кораня і суфікса, напр. *Игнатіевна – Игнатъевна*.

Пры нагодзе варта згадаць пэўную неадпаведнасць у вызначэнні зыходнага імя, пар. *Матвѣя Лукъева* [...] *Чиквиновъ – Матвѣя Лукина* [...] *Чиквиновъ, Григорій Лукъевъ Чиквинъ – Григорій Лукинъ Чиквинъ*. Формы імён па бацьку, якія адносяцца да тых самых носбітаў, трактуюцца ў парафіяльнай канцылярыі як альтэрнатыўныя, нягледзячы на тое, што фактычна яны суадносяцца з двума рознымі імёнамі: *Лукинъ, Лукина* (< *Лука*) – *Лукъевъ, Лукъева* (< *Лукий*). Сітуацыі такога тыпу выступаюць не толькі ў групе імён па бацьку. Адзін з жыхароў Дубіч Царкоўных запісаны як *Сімеонъ Исидоровъ Чиквинъ*, а ў іншым месцы – як *Сімонъ Исидоровъ Чиквинъ*. Маём тут справу з неаднолькавымі імёнамі, якія адносяцца да розных святых. Падобная сітуацыя назіраецца і ў выпадку мужчыны з вёскі Чахі: *Сімеонъ Николаевъ Чиквинъ – Сімонъ Николаевъ Чиквинъ*, але тут дадаткова паяўляецца *Семенъ Николаевъ Чиквинъ* – варыянт царк. імя *Сімеонъ*, які выпадкова мог лічыцца вытворнай формай царк. імя *Сімонъ*. Прычына такога стану рэчаў змяшчаецца ў супольнай этымалогіі, а – што за гэтым ідзе – перасяканні абодвух гэтых імён у лакальным асяроддзі і супольных гіпакарыстычных формах⁵².

4.2. Метрыкі шлюбу

Табліца 2. Спіс асоб з прозвішчам *Чыквін*, бяручых шлюб у прыходзе ў Дубічах Царкоўных у 1843–1914 гадах⁵³ (разам з асабістымі дадзенымі іх будучага мужа / будучай жонкі)

⁵² M. Sajewicz, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostocczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin 2013, с. 62.

⁵³ За выключэннем дадзеных за 1850–1851 і 1873 гг.

Год	№	Дата	Дадзенныя жаніха (у звычайных дужках – узрост)	Дадзенныя нявесты (у звычайных дужках – узрост)
1844	5	30.01.	[1] Чоховъ Григорій Лукъевъ Чиквинъ [2] младенецъ [3] (26)	[1] Дубичъ Мурованыхъ Евдокія Корнилова Климякова [2] дѣвица [3] (19)
1855	4	23.04.	[1] Дубичъ Церковныхъ Исидоръ Стефановъ Чиквинъ [2] [4] (41)	[1] Рудки Меланія Яковлева Антонюкова [2] [3] (32)
1859	1	18.01.	[1] Дубичъ церковныхъ Симеонъ Исидоровъ Чиквинъ [2] [3] (20)	[1] Дубичъ церковныхъ Анна Климентіевна Зиневичова [2] [3] (24)
1861	3	29.01.	[1] Чоховъ Андріанъ Симеоновъ Чиквинъ [2] [3] (39)	[1] Дубичъ церковныхъ Марія Емилиановна Семенюкова [2] [3] (23)
1864	4	9.02.	[1] Чоховъ Николай Матѣевичъ Чиквинъ [2] [3] (23)	[1] Іелянки Марія Димитріевна Павлючукова [2] [3] (22)
1863	5	28.04.	[1] Чоховъ Климентій Марковъ Шевчукъ [2] [4] (28)	[1] Чоховъ Варвара Матѣевна Чиквинъ [2] [3] (26)
1865	11	24.10.	[1] Дубичъ Ѳеодоръ Герасимовъ Марчукъ [2] [3] (24)	[1] Чоховъ Викторія Матѣевна Чиквинъ [2] [3] (19)
1866	8	8.05.	[1] Дубичъ Антоній Антоновъ Пилипоукъ [2] [3] (33)	[1] Чоховъ Марія Емилиановна Чиквинъ [2] [4] (29)
1867	6	29.01.	[1] Дубичъ Мурованыхъ Назарій Игнатіевъ Задзіора [2] [3] (19)	[1] Дубичъ Гликерія Григоріевна Чиквинъ [2] [3] (19)
1868	11	27.10.	[1] Дубичъ Максимъ Григоріевъ Чиквинъ [2] [3] (19)	[1] Пасечникъ Анна Александровна Корхъ [2] [3] (23)
1870	3	1.02.	За краснымъ билетомъ въ безсрочномъ отпускъ солдатъ изъ дер. Іелянки Андрей Мосеевъ Голубъ [2] [3] (39)	[1] Дубичъ Марѳа Исидоровна Чиквинъ [2] [3] (22)
1870	16	18.10.	[1] Чоховъ Яковъ Матѣевъ Чиквинъ [2] [3] (22)	[1] Чоховъ Евфрусинія Назаровна Бондарукова [2] [3] (22)
1874	9	27.10.	Временно-отпускной (!) Унтеръ- офицеръ изъ Села Дубичъ Стефанъ Исидоровъ Чиквинъ [2] [3] (31)	[1] Іелянки Екатерина Ѳеодоровна Хмель [2] [3] (20)
1874	10	27.10.	Временно-отпускной рядовой дер. Чоховъ Александръ Матѣевъ Чиквинъ [2] [3] (32)	[1] Чоховъ Агафія Яковлевна Антонюкова [2] [3] (20)
1872	9	28.05.	[1] Дубичъ Никифоръ Павловъ Марчукъ [2] [3] (22)	[1] Дубичъ Александра Исидоровна Чиквинъ [2] [3] (20)

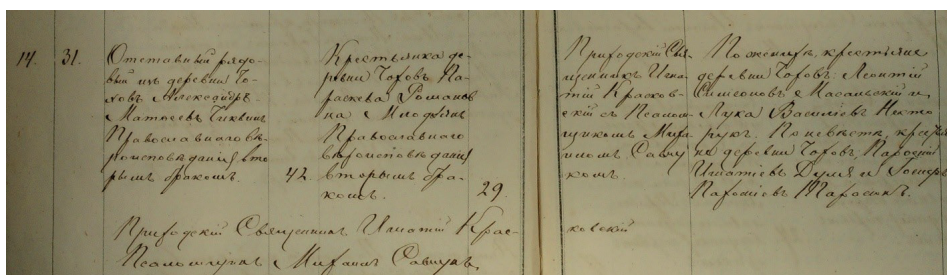
Год	№	Дата	Дадзеныя жаніха (у звычайных дужках – узрост)	Дадзеныя нявесты (у звычайных дужках – узрост)
1876	2	25.01.	[1] Грабовца Моўсей Симеонаў Левонюк [2] [3] (22)	[1] Чохав Марія Матэевна Чиквин [2] [3] (20)
1879	2	21.01.	[1] Чохав Яков Матэев Чиквин [2] [4] (30)	[1] Грабовца Анастасія Игнатіевна Дидка [2] [3] (19)
1882	12	7.11.	[1] Дубич Тихоній Симонов Чиквин [2] [3] (19)	[1] Дубич Мурованых Евфрусинія Львовна Крук [2] [3] (18)
1881	17	25.10.	Бомбардиръ изъ деревни Дубич Мурованыхъ Антоній Кодратіевъ Скрыпачъ [2] [3] (29)	[1] Дубич Евдокія Симоновна Чиквин [2] [3] (19)
1886	14	31.10.	Отставный рядовой изъ деревни Чохав Александр Матэев Чиквин [2] [4] (42)	[1] Чохав Параскева Романовна Млодзян [2] [4] (29)
1890	5	28.01.	[1] Дубич Стефанъ Адриановъ Чиквин [2] [3] (25)	[1] Дубич Наталія Венедиктовна Тофилук [2] [3] (19)
1888	13	29.05.	[1] Грабовца Даміанъ Даміановъ Паришъ [2] [3] (23)	[1] Дубич Варвара Максимовна Чиквин [2] [3] (17)
1890	17	22.10.	[1] Чохав Климентъ Николаевъ Чиквин [2] [3] (18)	[1] Грабовца Марина Ивановна Петручук [2] [3] (18)
1893	14	7.11.	[1] Чохав Василій Алексѣевъ Яконюк [2] [3] (31)	[1] Чохав Харитина Яковлевна Чиквин [2] [3] (21)
1902	2	3.02.	Младший Фейерверкеръ запаса арміи Московской мѣстной Артиллерійской Команды, изъ крестьянъ деревни Чеховъ Семень Николаевъ Чиквин [2] [3] (26)	[1] Дубич-Тофиловцевъ Лукерія Филиппова Пънь [2] [3] (24)
1902	9	10.02.	[1] Чеховъ Савва Алексѣевъ Андросюк [2] [3] (29)	[1] Чеховъ Екатерина Яковлева Чиквин [2] [3] (26)
1904	7	9.05.	[1] Грабовца Александръ Павловъ Левонюк [2] [3] (19)	[1] Дубич-Церковныхъ Параскева Максимова Чиквинъ [2] [3] (19)
1909	7	19.04.	[1] Рутки Павелъ Кодратіевъ Антонюк онъ-же Бобрикъ [2] [5] (29)	[1] Дубич Татьяна Стефанова Чиквин [2] [3] (21)

[1] – [Казенный] крестянинъ [изъ] с[ела] / [Казенный] крестянинъ [изъ] д[ер]/[евни] / [Казенная] крестянка [изъ] с[ела] / [Казенная] крестянка [изъ] д[ер]/[евни]; [2] – Православнаго [вѣро]исповѣданія; [3] – перваго брака / первымъ бракомъ; [4] – втораго брака / втораго брака / вторымъ бракомъ; [5] – третьимъ бракомъ.

Крыніца: уласная распрацоўка на аснове запісаў у метрыкальных кнігах.

Сабраны матэрыял сцвярджае прысутнасць 28 асоб з прозвішчам *Чыквін*, якія бралі шлюб у дубіцкай царкве. У іх ліку было 15 мужчын (з вёскі Дубічы Царкоўныя і Чахі). Іх прозвішчы, як можна меркаваць, пасля заключэння таінства перайшлі на жонак і – пазней – на дзяцей. Нарачоныя (рознага полу) з іншымі прозвішчамі паходзілі з дзвюх згаданых мясцовасцей або з іншых навакольных вёсак (Дубічы Мураваныя, Дубічы Тафілаўцы, Ялянка, Грабавец, Рутка, Пасечнікі).

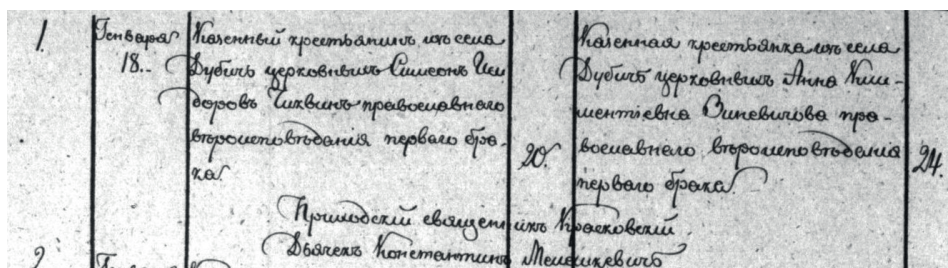
Сярэдні ўзрост пералічаных у спісе мужчын бяручых шлюб (гл. Табліца 2.) складаў 27,1 года, а калі ўзяць на ўлік выключна жаніхоў з прозвішчам *Чыквін* – 27,5 года. Наймалодшым мужчынам быў жыхар *Чохавъ Климентъ Николаевъ Чиквинъ* (18 гадоў), найстарэйшым – *Отставный рядовой изъ деревни Чоховъ Александръ Матвеевъ Чиквинъ* (42 гады). Пералічаныя ў табліцы жанчыны выходзілі замуж у сярэднім ва ўзросце 21,8 года, а калі возьмем пад увагу толькі асобы з прозвішчам *Чыквін* – 21,4 года⁵⁴. Наймалодшай жанчынай – носьбіткай аналізаванага прозвішча – была жыхарка *Дубичъ Варвара Максимовна Чиквинъ* (17 гадоў), найстарэйшай – жыхарка *Чохавъ Марія Емилиановна Чиквинъ* (29 гадоў; другі шлюб), а найстарэйшай увагуле – жыхарка *Рудки* (! – гл. вышэй) *Меланія Яковлева Антолюкова* (32 гады).

Фат. 9. Метрыка шлюбу Аляксандра Чыквіна і Параскевы Млодзян, 1886 г. (Парафіяльная канцылярыя ў Дубічах Царкоўных)

⁵⁴ Натуральна, гэтыя лічбы прыблізныя.

Разыходжанне ва ўзросце жаніха і нявесты складалася па-рознаму. У большасці выпадкаў старэйшы быў будучы муж, а толькі двойчы – будучая жонка. У абедзвюх сітуацыях гэтая дыспрапорцыя складала 4 гады: [...] села Дубичь церковныхъ Симеонъ Исидоровъ Чиквинъ (20) і [...] села Дубичь церковныхъ Анна Климентіевна Зиневичова (24); [...] Села Дубичь Максимъ Григоріевъ Чиквинъ (19) і [...] д. Пасечникъ Анна Александровна Корхъ (23).

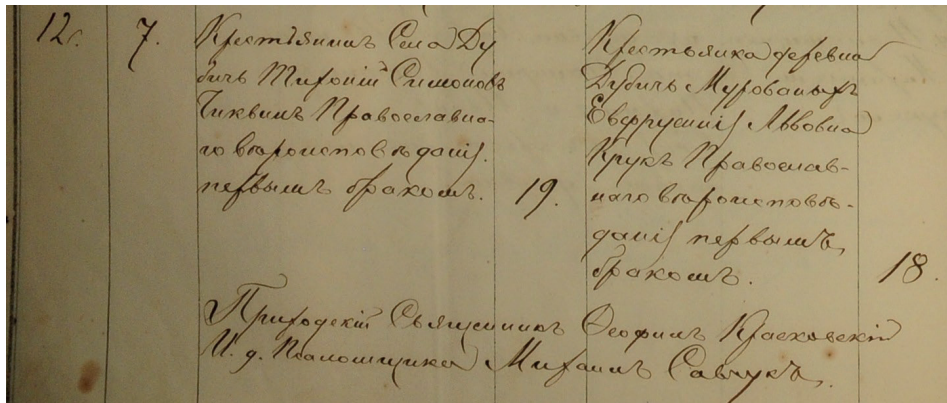
Фат. 10. Метрыка шлюбу (фрагмент) Сямёна Чыквіна і Анны Зіневіч, 1859 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

Маладажонамі з найбольшай розніцай ва ўзросце былі: *За краснымъ билетомъ въ безсрочномъ отпускъ солдатъ изъ дер. Іелянки Андрей Мосеевъ Голубъ* (39) і [...] *Села Дубичь Марѳа Исидоровна Чиквинъ* (22) (розніца 17 гадоў), а таксама [...] *д. Чоховъ Андріанъ Симеонавъ Чиквинъ* (39) і [...] *села Дубичь церковныхъ Марія Емилиановна Семенюкова* (23) (розніца 16 гадоў). У 4 метрыках колькасць гадоў у абодвух маладажонаў аднолькавая.

Імёны носьбітаў прозвішча *Чыквін* члены царкоўнага прычта запісвалі ў актах шлюбу ў кананічным выглядзе: *Исидоръ, Василий, Евдокія, Гликерія* і г.д. Нецаркоўныя варыянты нешматлікія: *Андріанъ, Яковъ, Тихоній, Семенъ, Татьяна*.

Таксама імёны па бацьку, утвораныя ад некананічных форм, па-яўляюцца спарадычна: *Алекстевъ, Яковлева/Яковлевна*. У групе мужчынскіх патронімаў пры прозвішчы *Чыквін* аднатавана толькі адна поўная назва *Матвеевичъ*, у стасунку да астатніх мужчын стасаваліся кароткія імёны па бацьку тыпу *Исидоровъ, Матвеевъ*. Сярод жанчын

пераважаюць формы з *н* (*Емільяноўна, Максимовна*), варыянты на *-ова* (*Максимова, Стефанова*) рэдкія⁵⁵.

Фат. 11. Метрыка шлюбу (фрагмент) Ціхана Чыквіна і Ефрасініі Крук, 1882 г. (Парафіяльная канцылярыя ў Дубічах Царкоўных)

4.3. Метрыкі смерці

У разгляданых метрыках аднатавана смерць 65 прыхаджанаў з прозвішчам *Чыквін*: 34 асобы мужчынскага і 31 асоба жаночага полу. Месцам пражывання 48 асоб былі Дубічы Царкоўныя, 17 – Чахі.

Магчымасці тагачаснай медыцыны ўплывалі на высокую смяротнасць насельніцтва, перш за ўсё сярод дзяцей. Таму не здзіўляе тое, што самую шматлікую групу ў сем'ях Чыквіных складаюць асобы ва ўзросце 1–10 гадоў – 23 асобы і дзеці да 1 года жыцця – 16 асоб. Памерлых парафіян, прадстаўляючых астатнія дзесяцігадовыя ўзроставыя групы, выразна менш: 41–50 гадоў і 51–60 гадоў – па 5 асоб, 11–20 гадоў – 4 асобы, 21–30 і 31–40 гадоў – па 3 асобы, 61–70 і 71–80 гадоў – па 2 асобы, 81–90 гадоў – 1 асоба. Узросту 1 асобы не ўдалося расшыфраваць па прычыне спосабу сшыцця старонак метрыкальнай кнігі. Наймалодшыя памерлыя асобы мелі 1 тыдзень (*Исидора Чиквина дочь Софія, Стефана Стефанова Чиквина сынъ Андрей*), найстарэйшая адышла ва ўзросце 88 гадоў (*Матѳѣй Лукичъ Чиквинъ*).

⁵⁵ Пра моўныя асаблівасці ў вынятых метрыках шлюбу можна гаварыць таксама ў стасунку да імён і патронімаў асоб з іншымі прозвішчамі. У гэтым артыкуле яны не аналізуюцца.

Таблиця 3. Спіс памерлых асоб з прозвішчам *Чыквін* у прыходзе ў Дубічах Царкоўных у 1843–1914 гадах*

Год	№	Дата	Дадзеныя памерлага (у звычайных дужках – узрост)	Прычына смерці
1845	19	3.04.	[1] Максімъ Андреевъ Чиквинъ (50)	съ гнилой горячки
1848	6	24.01.	[1] Иванъ Исидоровъ Чиквинъ (1)	съ чиреевъ
1848	43	9.10.	[1] Марія Исидорова Чиквинова (13)	съ колтуна
1852	21	22.07.	[2] Ирина Матѣева Чиквинова (3 мес.)	съ кашля
1854	1	10.01.	[1] Евдокія Стефанова Чиквинова (53)	отъ старости лѣтъ
1854	24	21.09.	[1a] Исидора Чиквина дочъ Софія (1 нед.)	съ кашля
1854	27	1.11.	[1] Ксеня Наумовна Чиквинча (37)	съ горячки
1856	1	5.01.	[2] Татьяна Андреевна Чиквинча (72)	отъ старости
1857	8	20.05.	Уволенный въ отпускъ въ предѣ до востребованія рядовой Костромскаго пѣхотнаго полка изъ д. Чоховъ Іосифъ Матѣевъ Чиквинъ (28)	съ боли головы
1858	30	1.09.	[1a] Григорія Чиквина дочъ Іоанна (2)	съ поноса
1858	34	4.11.	[1] Меланія Яковлева Чиквинча (35)	съ горячки
1859	4	28.02.	[1a] Исидора Чиквина дочъ Марина (1)	съ чехотки
1860	3	29.01.	[1a] Григорія Чиквина дочъ Марія (7)	съ чехотки
1863	7	3.03.	[2a] Андріяна Чиквина дочъ Соломія (1)	съ кашля
1863	31	31.12.	[2] Софія Іоанновна Чиквинча (51)	отъ старости
1864	39	20.07.	[1a] Григорія Чиквина сынъ Мартинъ (3)	съ крупы
1865	9	19.04.	[2] Андріанъ Стефановъ Чиквинъ (43)	отъ горячки
1867	10	19.04.	[1a] Симеона Чиквина сынъ Севестіанъ (5 мес.)	съ чирея
1868	8	29.03.	[1] Исидоръ Стефановъ Чиквинъ (53)	съ горячки
1869	18	22.11.	[1a] Максима Чиквина сынъ Артемій (2 мес.)	съ кашля
1870	18	29.03.	[1] Григорій Лукъевъ Чиквинъ (52)	съ опухольи (!)
1870	38	10.10.	[1a] Симона Чиквина дочъ Наталія (1)	съ Чиреевъ
1876	21	17.11.	[1a] Стефана Чиквина сынъ Григорій (1)	Съ чахотки
1877	10	10.07.	[1a] Симона Чиквина дочъ Варвара (6)	Съ поноса

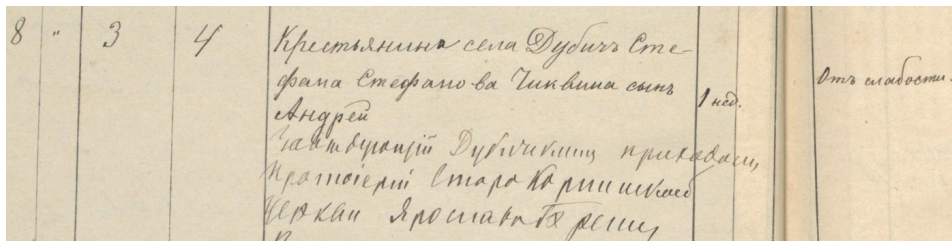
Год	№	Дата	Дадзенныя памерлага (у звычайных дужках – узрост)	Прычына смерці
1877	18	22.10.	Солдатка изъ дер. Чоховъ Агапія Яковлевна Чиквинъ (22)	Съ опухоли (!)
1878	25	10.11.	[2] Евфрусинія Назаровна Чиквинъ (32)	съ родовъ
1880	1	7.01.	[1] Евдокія Корниловна Чиквинъ (64)	Отъ Старости
1880	18	7.06.	[2a] Николая Чиквина дочь Анна (6 мес.)	Съ Кашля
1880	22	27.07.	[2] Θεодора Николаевна Чиквинъ (15)	Съ Чохотки
1880	30	28.12.	[1] Симеонъ Исидоровъ Чиквинъ (45)	Съ горячки
1881	16	15.04.	[2a] Якова Чиквина сынъ Кононъ (1½)	Отъ кашля
1882	36	28.11.	Отставнаго унтеръ-офицера изъ Села Дубичъ Стефана Чиквина дочь Пелагія (7 мес.)	Отъ кашля
1883	17	16.10.	[1a] Максима Чиквина сынъ Фавстъ (3 мес.)	Отъ кашля
1884	5	21.03.	Отставнаго Унтеръ-офицера изъ Села Дубичъ Стефана Чиквина сынъ Сергій (5 мес.)	Отъ кашля
1885	9	7.02.	[1] Леонтій Григоріевъ Чиквинъ (21)	Отъ воспаленія легкихъ
1885	44	1.10.	[1] Кодратій Симеоновъ Чиквинъ (7)	Отъ Кашля
1886	22	20.05.	[1] Филиппъ Симеоновъ Чиквинъ (13)	Отъ Чохотки
1889	20	16.08.	Отставнаго рядоваго изъ деревни Чоховъ Александра Чиквина сынъ Фавстъ (2)	Отъ Поноса
1891	9	6.02.	[1a] Максима Чиквина сынъ Θεодоръ (2)	Отъ Скарлятины
1891	17	8.04.	[1] Анна Климентовна Чиквинъ (48)	Отъ Чохотки
1892	27	11.10.	[2a] Якова Чиквина дочь Акилина (10 мес.)	Отъ Чирея
1894	10	24.03.	Отставнаго рядоваго изъ села Дубичъ Стефана Чиквина сынъ Герасимъ (3 нед.)	Отъ безсилія
1894	19	19.06.	[1a] Даніила Чиквина сынъ Левъ (4 мес.)	Отъ Кашля
1895	10	1.06.	[1a] Стефана Чиквина дочь Параскева (1½)	Отъ Чохотки
1895	32	25.10.	Отставный Унтеръ-офицеръ села Дубичъ Стефанъ Исидоровъ Чиквинъ (50)	Отъ Чохотки
1895	40	15.11.	Отставнаго Унтеръ-офицера села Дубичъ Стефана Чиквина дочь Варвара (5)	Отъ Чохотки
1896	1	1.01.	Отставнаго Старшаго Унтеръ-офицера села Дубичъ Стефана Чиквина дочь Дарія (?)	Отъ Кашля

Год	№	Дата	Дадзеныя памерлага (у звычайных дужках – узрост)	Прычына смерці
1897	16	25.07.	[2] Матэій Лукич Чиквинъ (88)	отъ старости
1899	9	2.06.	[1] Діомидъ Стефановъ Чиквинъ (18)	отъ чахотки
1899	17	13.11.	[2] Марія Димитріева Чиквинъ (60)	отъ тифа
1904	10	30.03.	[1a] Даниіла Максимова Чиквина дочъ Христина (2)	отъ крупы
1904	19	3.05.	[1a] Даниіла Максимова Чиквина дочъ Іуліанія (6)	отъ коры
1906	1	6.01.	[1a] Даниіла Максимова Чиквина сынъ Θεодосій (1½)	Отъ слабости
1906	11	23.04.	[1a] Даниіла Максимова Чиквина дочъ Агрипина (2)	Отъ скарлатины
1907	8	3.03.	[1a] Стефана Стефанова Чиквина сынъ Андрей (1 нед.)	Отъ слабости
1907	17	8.08.	[2] Николай Матеевъ Чиквинъ (65)	Отъ старости
1907	31	25.12.	[1a] Петра Максимова Чиквина сынъ Николай (3 нед.)	Отъ скарлатины
1908	3	9.01.	[1a] Михаила Максимова Чиквина сынъ Иванъ (5)	Отъ тифа
1908	4	11.01.	[1a] Михаила Максимова Чиквина сынъ Матэей (3)	Отъ тифа
1908	10	23.03.	[2a] Семена Николаева Чиквина сынъ Антоній (6 мес.)	Отъ кашля
1910	14	30.10.	[1a] Стефана Стефанова Чиквина сынъ Иванъ (2)	Отъ воспаленія легкихъ
1910	18	18.11.	[1] Анна Александрова Чиквинъ (73)	Отъ старости
1911	20	2.09.	[1a] Петра Максимова Чиквина сынъ Андрей (2 нед.)	Отъ скарлатины
1914	3	30.01.	[1] Савва Стефановъ Чиквинъ (10)	Отъ тифа
1914	20	4.09.	[1a] Стефана Адріанова Чиквина дочъ Ольга (4 мес.)	Отъ кашля

[1] – [Казенный] крестьянинъ [изъ] с[ела] Дубичъ [Церковныхъ] / [Казенная] крестьянка [изъ] с[ела] Дубичъ [Церковныхъ]; [1a] – [Казеннаго] крестьянина [изъ] с[ела] Дубичъ [Церковныхъ]; [2] – [Казенный] крестьянинъ [изъ] д[ер]/евни Чоховъ / [Казенная] крестьянка [изъ] д[ер]/евни Чоховъ; [2a] – [Казеннаго] крестьянина [изъ] [изъ] д[ер]/евни Чоховъ.

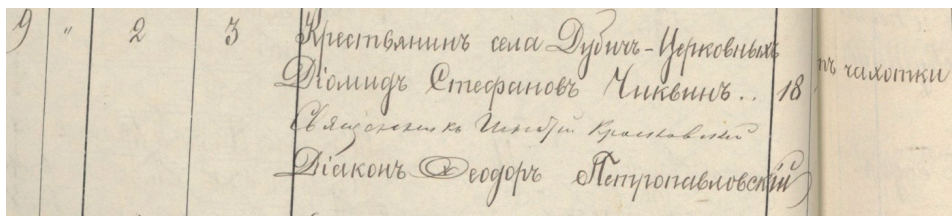
* За выключеннем дадзеных за 1850–1851 і 1873 гг.

Крыніца: уласная распрацоўка на аснове запісаў у метрыкальных кнігах.

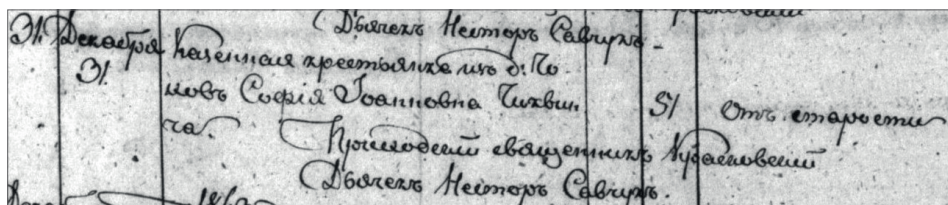
Фат. 12. Метрыка смерці Андрэя Чыквіна, 1907 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

Метрыкальныя запісы інфармуюць пра некалькі (у межах другога дзясятка) прычын смерці. Гэта былі м. інш.: скула (фурункул), панос, сухоты, пнеўманія, адзёр, круп, гарачка, шкарлятына, бяссілле/слабасць.

Фат. 13. Метрыка смерці Дзіяміда Чыквіна, 1899 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

Найбольш асоб з прозвішчам Чыквін памерла ад кашлю (14) і сухотаў (10). Зразумела, да ўказаных у дакументах прычын смерці трэба падыходзіць з вялікай доляй недаверу, таму што яны ўносіліся ў царкоўныя кнігі нярэдка на аснове назіранняў асоб з найбліжэйшага атачэння, якія не мелі дастатковых (а часта нават асноўных) медыцынскіх ведаў. Старасць як прычына смерці паяўляецца ў выпадку 7 асоб і ў гэтай групе знайшліся ўсе жыхары ва ўзросце вышэй за 61 год, але, што цікавае, і дзве жанчыны ва ўзросце 53 гадоў і 51 года.

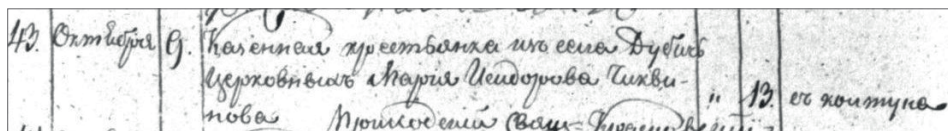

Фот. 14. Метрыка смерці Сафії Чыквін, 1863 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

Большасць імён памерлых асоб (або імён бацькоў (айцоў) памёрлых дзяцей) выступае ў царкоўнай форме. Аднатавана некалькі некананічных варыянтаў, м. інш. літаратурныя: *Іванъ, Якова* [дочь], штодзённыя: *Соломія, Евфрусинія, Севестіанъ*, народныя: *Андріанъ*, гіпэркарэктныя: *Кодратій*, скарачаныя: *Ксеня*, з няправільным запісам: *Татяна*. Ёсць таксама прыклад, які паказвае розныя імёны ў стасунку да аднаго носьбіта (гл. вышэй): *Симеона Чиквина сынъ Севестіанъ – Симона Чиквина дочъ Наталія*.

Мужчынскія імёны па бацьку ў метрыках смерці Чыквіных амаль заўсёды даюцца ў кароткай форме (*Исидоровъ, Матвеевъ*), поўны патронім выступае толькі адзін раз (*Лукичъ*), жаночыя ж – у абодвух варыянтах (*Іоанновна, Климентовна – Стефанова, Максимова*). У словаўтваральных асновах сустракаюцца імёны як у царкоўным (*Стефановъ, Климентовна, Адріанова, Іоанновна*), так і літаратурным, штодзённым і інш. варыянтах (*Яковлева, Назаровна, Корниловна*). У запісах, якія датычаць дзяцей, патронім бацькі дзіцяці нярэдка абмінаецца.

Варта таксама звярнуць увагу, што на пачатку разгляданага перыяду жаночае прозвішча паяўляецца некалькі разоў у форме *Чиквинова*, а ў 1854–1863 гадах – у варыянце *Чиквинча*.

Фот. 15. Метрыка смерці Марыі Чыквін, 1848 г. (Дзяржаўны архіў у Беластоку, фонд № 4/538/0)

5. *Заклучэнне*

Прадстаўнікі роду (родаў) Чыквіных пералічваюцца ў шматлікіх парафіяльных актах цягам некалькіх дзясяткаў гадоў разгляданага перыяду, трывала ўпісваючыся ў гісторыю родных мясцовасцей, прыхода і рэгіёна. Іх асабістыя дадзеныя з'яўляюцца важнай часткай лакальнага анамастыкона. Несумненна, варта было б папшырыць даследаванні, уключаючы іншыя, храналагічна пазнейшыя, як і ранейшыя перыяды.

Трэба дадаць, што ў сувязі з абмежаваным аб'ёмам гэтага артыкула, не ўлічаны ўсе асобы з прозвішчам *Чыквін*. Маём тут на ўвазе хросных бацькоў і сведак шлюбу, якія ў метрыках дубіцкага прыхода паяўляюцца даволі часта, паказваючы такім чынам узаемныя сямейныя і сацыяльныя сувязі паміж аўтахтонамі ў межах «малой айчыны». Напрыклад, у самым толькі 1844 годзе разглядае намі прозвішча выступае шасцікратна сярод хросных бацькоў дзіцяці (*Матвеей Лукинъ Чиквинъ [...] изъ деревни Чоховъ, 17.01.; Изидоръ Максимовъ Чиквинъ изъ с. Дубичъ Церковныхъ, 25.02.; Изидоръ Максимовъ Чиквинъ [...] изъ с. Дубичъ Церковныхъ, 15.03.; Максимъ Андреевъ Чиквинъ изъ С. Дубичъ Церковныхъ, 18.05.; Григорій Лукинъ Чиквинъ [...] изъ д. Чоховъ, 29.10.; [...] съ Евдокією Степановою Чиквинчею изъ села Дубичъ Церковныхъ, 31.12.*) і пяцікратна ў групе сведак шлюбу (*Максимъ Андреевъ Чиквинъ, 23.01., 30.01.; Изидоръ Максимовъ Чиквинъ, 30.01., 7.05.; Матвеей Лукъевъ Чиквинъ, 7.05.*). Іншы прыклад: у 1900 годзе сярод хросных бацькоў з'явіліся: *[...] деревни Чеховъ жена Климентя Чиквина Марина Ивановна, 16.03., 7.04.; [...] дер. Чеховъ Екатерина Яковлева Чиквинъ, 5.11.; [...] села Дубичъ-Церковныхъ Михаилъ Максимовъ Чиквинъ, 6.11.* У шматлікіх выпадках хроснымі бацькамі або сведкамі шлюбу былі тыя ж асобы, якія выступілі ў іншым характары (біялагічныя бацькі, нарачоныя, памерлыя асобы), адсюль паўтаральнасць асабістых дадзеных у розных месцах.

Вяртаючыся ж да самога прозвішча *Чыквін* трэба падкрэсліць, што адназначнае тлумачэнне яго паходжання патрабуе далейшых пошукаў, якія пацвердзілі б якую-небудзь з прынятых гіпотэз або прывялі б да іншых высноў.

ЛІТАПАТУРА (REFERENCES)

- Arkušin Grigorij, *Slovník zahádnopoliskih govórok*, Luč'k 2000 [Аркушин Григорій, *Словник західнополіських говірок*, Луцьк 2000].
- Awksietijuk Ewa, *Dubicze Cerkiewne. Z dziejów prawosławnej parafii*, Dubicze Cerkiewne 2012.
- Benyskiewicz Krzysztof, *Przeobrażenia demograficzne w parafii Nowe Kramsko w latach 1707–1806 w świetle „Ksiąg ochrzczonych i zmarłych”*, „Studia Zachodnie” 2016, nr 18, s. 71–91.
- Biryła Mikalaj Vasilevič, *Belaruskáâ antrapanimjá. 2. Prozviščy, utvoranyâ ad apelatyŭnaj leksiki*, Minsk 1969 [Бірыла Мікалай Васілевіч, *Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі*, Мінск 1969].
- Bol'soj tolkovyj slovar' russkogo ázyka*, red. Sergej Aleksandrovič Kuznecov, Sankt-Peterburg 2001 [Большой толковый словарь русского языка, ред. Сергей Александрович Кузнецов, Санкт-Петербург 2001].
- Czopek-Korpciuch Barbara, Górny Halszka, Magda-Czekaj Małgorzata, Palinciuc-Dudek Elena, Skowronek Katarzyna, Supranowicz Elżbieta, *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*, IJP PAN, Kraków (b.d.), <https://nazwiska.ijp.pan.pl/haslo/show/name/CZYKWIN> [dostęp: 28.02.2025].
- Dal' Vladimir Ivanovič, *Tolkovyj slovar' živago velikorusskago ázyka*, č. 1–4, Sankt-Peterburg–Moskva 1880–1882 [Даль Владимир Иванович, *Толковый словарь живаго великорусскаго языка*, ч. 1–4, Санкт-Петербург–Москва 1880–1882].
- Dalmatovo. Kul'turnoe nasledie* [Далматово. Культурное наследие], <http://dalmatovo.pro/history-of-dalmatovo-names/sh> [dostęp: 19.04.2025].
- Dubicze Cerkiewne*, <http://www.dubicze-cerkiewne.pl/index.php/gmina/solectwa/160-dubicze-cerkiewne> [dostęp: 26.03.2025].
- Duszyński-Karabaszy Henryk, *Księgi metrykalne parafii prawosławnych na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej z przełomu XIX i XX wieku jako źródło badań socjoonomastycznych*, [w:] *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie. Cz. 6: Transport miejski w języku i kulturze*, red. Małgorzata Świącicka, Monika Peplińska, Bydgoszcz 2016, s. 437–447.
- Ėtimologičeskij slovar' slavânskikh ázykov*, red. Oleg Nikolaevič Trubačev (vyp. 1–30), Oleg Nikolaevič Trubačev, Anatolij Fedorovič Žuravlev (vyp. 31–32), Anatolij Fedorovič Žuravlev (vyp. 33–), Moskva 1974– [Этимологический словарь славянских языков, ред. Олег Николаевич Трубачев (вып. 1–30), Олег Николаевич Трубачев, Анатолий Федорович Журавлев (вып. 31–32), Анатолий Федорович Журавлев (вып. 33–), Москва 1974–], <https://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=essja> [dostęp: 19.04.2025].

- Etimologičnij slovník ukraïns'koï movi*, red. Oleksandr Savič Mel'ničuk, Kiïv 1982–2012 [*Етимологічний словник української мови*, ред. Олександр Савич Мельничук, Київ 1982–2012].
- Fasmer Maks, *Ėtimologičeskij slovar' russkogo âzyka*, t. I–IV, Moskva 1986–1987 [Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, т. I–IV, Москва 1986–1987].
- Gistaryčny sloŭnik belaruskaj movy*, red. Alâksandr Mikalaievič Bulyka, vyp. 34, Minsk 2014 [*Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, ред. Аляксандр Мікалаевіч Булыка, вып. 34, Мінск 2014], https://knihi.com/none/Histaryčny_sloŭnik_bielarus-kaj_movy_zip.html#HSBM_34.pdf [dostup: 18.04.2025].
- Grišaeu Evgenij Alekseevič, *Aton. Koroleva na čas*, 2018 [Гришаев Евгений Алексеевич, *Атон. Королева на час*, 2018], <https://www.litres.ru/book/evgenij-alekseevich-grishaev/aton-koroleva-na-chas-40937723/chitat-onlayn/?-page=13> [dostup: 19.04.2025].
- Grišaeu Evgenij Alekseevič, *Dva korolâ*, 2017 [Гришаев Евгений Алексеевич, *Два короля*, 2017], <https://readli.net/chitat-online/?b=943287&pg=59> [dostup: 19.04.2025].
- Grišaeu Evgenij Alekseevič, *Nevesta dlâ druga*, 2017 [Гришаев Евгений Алексеевич, *Невеста для друга*, 2017], <https://vse-knigi.org/bookread-593311/page-44> [dostup: 19.04.2025].
- Gucul's'ki govôrki*, red. Âroslava Zakrevs'ka ta in., L'viv 1997 [*Гуцульські говірки*, ред. Ярослава Закревська та ін., Львів 1997].
- Hronologiâ Barnaula 1*, sost. Vladimir Dmitrievič Sokolov, 2024 [*Хронология Барнаула 1*, сост. Владимир Дмитриевич Соколов, 2024], https://samlib.ru/s/sokolow_w_d/chrono_barnaul.shtml [dostup: 19.04.2025].
- Iacovou Anna, *Z wyciągów archiwalnych województwa łódzkiego: o metrykach parafialnych drugiej połowy XIX i początku XX wieku*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica” 2016, nr 13, s. 9–17.
- Kalendarz Prawosławny 2009*, wyd. Warszawskiej Metropolii Prawosławnej.
- Kaverin Veniamin Aleksandrovič, *Konec Hazy. Povesti*, Leningrad 1926 [Каверин Вениамин Александрович, *Конец Хазы. Повести*, Ленинград 1926], https://imwerden.de/pdf/kaverin_konets_khazy_1926_text.pdf [dostup: 19.04.2025].
- Kondratiuk Michał, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.
- Korzonûk Mikola Matvijovič, *Materiali do «Slovníka zahidnovolins'kih govîrok»*, Kiïv 1987 [Корзонюк Микола Матвійович, *Матеріали до «Словника західноволинських говірок»*, Київ 1987].
- Lemtûgova Valentina Petrovna, Gaponenko Irina Olegovna, *Korni naših familij / Karanì našyh prozviščaj*, Minsk 2018 [Лемтюгова Валентина Петровна,

- Гапоненко Ирина Олеговна, *Корни наших фамилий / Карані наших прозвішчаў*, Минск 2018].
- Lesiuk Mikola, *Movnij svit sučasного galic'kogo sela (Kovalivka Kolomijs'kogo rajonu)*, Івано-Франківськ 2008 [Лесюк Микола, *Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)*, Івано-Франківськ 2008].
- Lihačev Dmitrij Sergeevič, *Čerty pervobytnogo primitivizma vorovskoj reči*, «Âzyk i myšlenie» 1935, № III–IV, s. 47–100 [Лихачев Дмитрий Сергеевич, *Черты первобытного примитивизма воровской речи*, «Язык и мышление» 1935, № III–IV, с. 47–100], <https://creleco.seriot.ch/textes/Lixachev35.html> [dostup: 19.04.2025].
- Lisenko Panas Silovič, *Slovník pol'sk'ich govoriv*, Kiïv 1974 [Лисенко Панас Силович, *Словник поліських говорів*, Київ 1974].
- Małłek Bartosz, *Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Sypniewie k. Więsborka z lat 1730–1874. Stan zachowania i możliwość odtworzenia ruchu naturalnego ludności*, „Koło Historii” 2018, nr 23, s. 259–273.
- Markowska Elżbieta, *Archiwum parafialne i jego zasób na przykładzie archiwum rzymskokatolickiej parafii pod wezwaniem Świętej Anny w Białej Podlaskiej*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2009, nr 7, s. 9–32.
- Moskalenko Artem Amvrosijovič, *Slovník dialektizmiv ukraïnsk'ih govirok Odeskoï oblasti*, Odesa 1958 [Москаленко Артем Амвросійович, *Словник діалектизмів українських говірок Одеської області*, Одеса 1958].
- Nečrič Mikola, *Skarbi gucul'skogo govoru: Berezovi*, L'viv 2008 [Негрич Микола, *Скарби гуцульського говору: Березови*, Львів 2008].
- Nominic. *Značenie familii*, <https://nominic.ru/Familiâ/Čikvin> [Nominic. *Значение фамилии*, <https://nominic.ru/Фамилия/Чиквин>] [dostup: 28.02.2025].
- Nowak Łukasz Piotr, *Parafia pw. św. Jana Chrzciciela w Trzciance i jej księgi metrykalne do 1945 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2022, nr 118, s. 243–260.
- Ogiënko Ivan, *Slovník місцевих слів u literaturnij movi ne vživanih*, Žovkva 1934 [Огієнко Іван, *Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних*, Жовква 1934].
- Oniškevič Mihajlo Josipovič, *Slovník bojkivs'kih govirok*, Kiïv 1984 [Онишкевич Михайло Йосипович, *Словник бойківських говірок*, Київ 1984].
- Petrov Sergej, *Absolútne programirovanie. Rekursiâ*, 2006 [Петров Сергей, *Абсолютное программирование. Рекурсия*, 2006], https://samlib.ru/p/petrov_s/ap2.shtml [dostup: 19.04.2025].
- Pipaš Ūrij, Galas Boris, *Materiali do «Slovníka gucul'sk'ih govirok»*, Užgorod 2005 [Піпаш Юрій, Галас Борис, *Матеріали до «Словника гуцульських говірок»*, Ужгород 2005].

- Rodnaâ Vátka. Kraevedčeskij portal* [Родная Вятка. Краеведческий портал], <https://rodnaya-vyatka.ru/blog/6552/140569> [dostęp: 26.03.2025].
- Rymut Kazimierz, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 2, Kraków 1992.
- Sajewicz Michał, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostocczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin 2013.
- Slovar' ukraïnskoï movi*, red. Boris Dmitrovič Grinčenko, Kiïv 1907–1909 [Словарь української мови, ред. Борис Дмитрович Грінченко, Київ 1907–1909].
- Slovník ukraïnskoï movi*, red. Īvan Kostântinovič Bilodid, Kiïv 1970–1980 [Словник української мови, ред. Іван Костянтинович Білодід, Київ 1970–1980].
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Filip Sulimierski, Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, t. XV/1, Warszawa 1900.
- Słownik prasłowiański*, red. Franciszek Sławski, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, <https://archive.org/details/slovník-prasłowiański/slovník-prasłowiański-2/page/196/mode/2up> [dostęp: 19.04.2025].
- Słownik prasłowiański*, red. Mariola Jakubowicz, t. XI, Warszawa 2023, <https://slowianie.3bird.pl/download/materialy/slowianie-materialy-slovník-prasłowiański-11.pdf> [dostęp: 19.04.2025].
- Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim*, Warszawa 2011.
- Superanskaâ Aleksandra Vasil'evna, *Slovar' russkikh ličnykh imen*, Moskva 1998 [Суперанская Александра Васильевна, *Словарь русских личных имен*, Москва 1998].
- Tłumačal'ny slovník belaruskaj movy*, red. Kandrat Kandratavič Atrahovič, t. 5/2, Minsk 1984 [Тлумачальны слоўнік беларускай мовы, ред. Кандрат Кандратавіч Атраховіч, т. 5/2, Мінск 1984].
- Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostocczyzny*, oprac. Michał Kondratiuk, Białystok 2011.
- Ves' sor v odnoj izbe. Biblioteka kompromata. Čast' 12: Fenâ. Slovar' ugovnykh terminov* [Весь сор в одной избе. Библиотека компромата. Часть 12: Феня. Словарь уголовных терминов], https://web.archive.org/web/20240408162446/https://www.com-promat.ru/page_24482.htm [dostęp: 19.04.2025].
- Virtual'nyj muzej Velikoj Otečestvennoj vojny Respubliki Tatarstan* [Виртуальный музей Великой Отечественной войны Республики Татарстан], <https://tatfrontu.ru/cards?page=1592> [dostęp: 26.03.2025].
- Zabusov Aleksandr Vladimirovič, *Kalika perehožij*, Moskva 2020 [Забусов Александр Владимирович, *Калика перехожий*, Москва 2020], <https://www.rulit.me/books/kalika-perehozhij-krivich-chast-2-litres-read-637923-21.html> [dostęp: 19.04.2025].

Związek Jan, *Stan badań nad księgami metrykalnymi w Diecezji Częstochowskiej*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Seria: Zeszyty Historyczne” 1993, z. 1, s. 51–68.